DÜŞ/DÜŞÜN 64

GECELERİN KIYISINDA

J.B. PONTALIS

Türkçesi: Kıvılcım İlbaşı

ARAŞTIRMA DİZİSİ

BAĞLAM

DÜŞ/DÜŞÜN 64

GECELERİN KIYISINDA

J.B. PONTALIS

Türkçesi: Kıvılcım İlbaşı

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 496
İnceleme/Araştırma 329
Düş/Düşün Dizisi 64
ISBN 978-605-9911-90-0
Düş/Düşün Dizisi Editörü: Ayça Gürdal Küey

J.- B. Pontalis
Özgün Adı: En marge des nuits
Gecelerin Kıyısında

Birinci Basım: Kasım 2022
Kapak Resmi: William Turner, *Fishermen at Sea*, 1796

Baskı: Avcı Ofset
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi No: 6/13
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 44685
Matbaa Sertifika Numarası: 45259

BAĞLAM YAYINCILIK Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No: 9/3 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

Alice'e

İçindekiler

1

Kapalı Gözler

Kapalıyken daha iyi görür gözlerim
Hiçbir değeri yoktur gün boyunca gördüklerinin
[...]
Tüm gün gecedir bana seni görmediğimde
En aydınlık gün olur gece düşümde seni gördüğümde.

Shakespeare, 43. Sone
(Yves Bonnefoy çevirisi)

Gözlerimiz açıkken erişemeyeceğimiz dolayımsız bir mevcudiyet hissini bize veren, yoğun düşsel görüdür.

Düşlerin tuhaf gücü: renklerden yoksun oldukları dahi günlerimizin rengini soldurdukları olur.

Shakespeare'in seslendiği, sevilen varlıktır. Ama söyledikleri gecenin "iç bölgesinden" belirenlerin hepsi için geçerlidir.

Kusursuz mevcudiyete kavuşabilmemiz için yokluk mu gerekecektir bize?

Beni icat eden hayalin gözleri koskocaman açıktır
Ve ben gözlerimi kapatırım dünyayı görmek için

Claude Roy

2

Kargaşa Zirvede

Boissy'de yazıhane olarak kullandığım çatı kirişlerinin altındaki odada seneler boyunca biriken dağınıklığı biraz olsun toparlamaya çalışırken bilmiyordum. Geniş pencere bir yarım ay biçiminde açıldığında kendimi neredeyse ağaçların tepesiyle aynı hizada buldum. Oldukça kötü biçimde adlandırılmış kartonları, dosyaları, klasörleri ve tozlu valizleri açmaya başladığımda, evet, beni neyin beklediğini bilmiyordum. Gençlik mektupları, fotoğrafları, el yazıları, orada burada verdiğim derslerin notları, Sartre'ın Pasteur Lise'sinde anlattığı dersler, öğrenci karnesi, yazılı ödevler, üstüne bir şeyler çiziktirilmiş kağıt parçaları, türlü belge, eski kira makbuzları, Eugène Amca'nın makale listesi, çatı ustasının detaylandırılmış faturaları, büyük büyükbabanın milletvekili adayı olduğu seçimin afişi ve babamın savaş nişanı: içinde tüm zamanların birbirine karıştığı ve birbiriyle çarpıştığı eski eşyalar yığını.

İşte tamamen yolumu kaybetmiş haldeyim, sanki geçmiş beni yutacakmışçasına ele geçirmiş: kent ve yer değişikliklerine, taşınmalara rağmen tuhaf biçimde muhafaza edilmiş bir kumaşın artıklarından, izlerden başka şey yok burada.

Bir düşe sürgün edilmiş gibi hissediyorum, zamanı aşıp gelen ve tıpkı geçmiş gibi rengi solmuş yırtık kumaş artıklarından, anlamını kavrayamadığımız kırıntılardan başka ardında bir şey bırakmayan bir düş: aslında sizden ve adını dahi unuttuğunuz eski yakınlarınızdan başkasına ait olmasa da sanki geçen zamanın gece yağmurlarında solup gitmişçesine üzerindeki sözcükler ve sayılar seçilemeyecek duruma gelmiş dağınık kağıtlarda sizi ele geçirir, rahatsız eder, neredeyse kimliğinizi ve hatta bir kimliğe sahip olup olmadığınızı bile bilemez, neyin şimdiye neyin geçmişe, neyin unutkan belleğe ya da onu uyandıran düşe ait olduğunu ayırt edemez hale getiren bir baş dönmesiyle sizi sarsar ve Guy Goffette'in şair arkadaşı Paul de Roux'ya ödünç verdiği sözcüklerle haykırırsınız: "Yaşamım neredesin?"

Oldukça gençken yaşamın birliği fikriyle meşguldüm -tozlu valizden çıkan bir kâğıt parçası buna tanıktır-, sanki benimkinin kesintili olacağını seziyormuşum gibi ve aslında seneler boyunca öyle de oldu.

Şair olduğuma inandığım, romanlar yazmak istediğim fakat başaramadığım, hüzünlü bir fon üzerinde yükselen coşkunun zamanı. Ne mutlu ki kendimi asla bir psikanalist olarak düşünmemişim; öyle olsa belki de olamazdım.

Bir kartonda nice hayaletin arasından Max Jacob'un 1942 tarihli mektupları çıktı. Aubrais'den sonra bisiklet üstünde devam edelim diye benimkini oraya kadar trende götüren Max'la Saint-Benoît'da buluşacaktım. Saatlerce konuşacak ne buluyorduk? Kendisi tarafından yeterince sevilmediğimi hissettiğim ve bana tersini kanıtlayan M.'nin bir deste mektubu -ama yalnızca mektuplar... Erkek kardeşimin aşk ilanını anımsatan mektupları... Peki daha sonra beni neden nefret nesnesi haline getirdi? Annemden gelen şefkat dolu sayısız mektup, bense onu ne kadar da ilgisiz bulurdum. Ardından başka kartonlar, başka yazılı notlar: genç Pierre Nora'dan, André Fermigier'den, bana *Un de Baumugnes*'ü okutan Giono hayranı Pierre Moinot'dan bir tane mektup, Marleau-Ponty'den birkaç kart... Hangisini saklamalı? Hangisini atmalı?

Bir anlığına arayışıma ara veriyorum fakat hararetle yeniden başlamaktan kendimi alıkoyamıyorum. Şimdi de fotoğraflar, yine karman çorman: senelerin sınıf fotoğrafları, moda dergisi için poz veren M.-C.'nin fotoğrafı ve hayret! Hayali aşklar yaşamaya

uygun sinema aktrislerinin fotoğrafları: Katharine Hepburn, Micheline Presle, Mireille Balin, Viviane Romance. Aralarına kederli Michel Leiris'in bir fotoğrafı karışmış. Birden -onu orada bulmanın hayreti- bir yaşında, sarışın, güleç Guillaume'un benim omuzlarımda fotoğrafı beliriyor. Hangimiz daha mutluyuz? Bir oğlum olduğu için ben mi? Bir babası olduğu için o mu?

Bitmedi. İşte tamamlanmamış romanlarım ortaya çıkıyor. Bazılarının tek bir başlığı var: *Gün ve gece* (çoktan!). *Hildegarde'ın Yaşamı* gibi diğerleriyse koca bir defteri dolduruyor (atmalı!). Bir tane daha yazmış olmalıyım, kaybolmuş ama bitirilmiş olmalı çünkü Raymond Queneau'nun daktiloyla yazılmış şu mektubunu keşfettim: "*Resimli Gece*'yi okudum ve sizinle onun hakkında konuşmaktan mutluluk duyacağım. 2 Aralık Çarşamba akşamı saat 5'e doğru Sébastien-Bottin sokağına uğrayabilir misiniz? Fakat Gallimard'da basılacağına dair umut beslememenizi şimdiden söylemeliyim" -ve el yazısıyla eklenen şu sözcükler: "en azından bu seferlik".

Nasıl bir cüret! 18 yaşında, kutsal-aziz N.R.F.'ye hiç çekinmeden bir el yazması göndermek!

Bohçamda başka neler var? Bir film senaryosu ve hazırlık sınıfında* yazılmış bir öykü: "Acemi Kalipso".

---

* Fransa'da 19. Yüzyılın sonundan itibaren *khâgne* sözcüğü, öğrencilerin liseden sonra École'lere kabul edilebilmek için

Ve sayısız şiir: bir kısmı kendisi de Mallarmé'nin peşinden gitmek isteyen Valéry'nin şiirini sakarca taklit ederken "Şiirde Nesir" başlıklı diğerlerini bugün bile haz duyarak okuyorum… Atmalı mı? Hayır, saklıyorum ve gülümsemeyle kendime şunu söylüyorum: eğer yiğit bir tez öğrencisi benim bütün eserlerime ilgi duyarsa diye!

Tamam, şimdilik bu kadar yeter. Şimdiye yeniden dönmeye, yeniden düşmeye çalışıyorum. Kağıttan oluşmayan ve bana hiçbir şey hatırlatmayan bir ormanda yürüyüşe çıkmaya can atıyorum.

Tozlu valiz bekleyebilir.

---

gittikleri sözel (edebiyat) alanındaki hazırlık sınıflarının özellikle ikinci senesini adlandırmak için kullanılmaya başlamıştır. 20. Yüzyılın önemli edebiyatçılarının, filozoflarının ve siyasetçilerinin çok büyük bir kısmı bu eğitimden geçmiştir. (ç.n.)

3

Söyleme Veda

Bir hoca* olmayı inatla reddeden Sartre, müritleri** olsun istemezdi. Herkes kendi özgürlük patikasını icat etmeliydi. Bu, bazılarının onun ardında bıraktığı ve silinmeye yazgılı izlerin üzerinde yürümeye çalışmasını engellemedi. Ona ulaşmaya ne denli çalışırlarsa ayrılık o denli derinleşiyordu.

Lacan… O ise Hoca konumuna tutunmuştu ("benim öğrencilerim"***, "benim Okulum"). Kendini onlarda tanımak istememesine rağmen ya da onları kabul etmese de yüzlerce öğrencisi oldu. Tek hoca olarak kalması gerekiyordu onun. Yalnız kalması gerekiyordu.

Başka açılardan birbirlerinden öylesine farklı olsalar da işte burada benzeşiyorlardı. Bana kalırsa

---

* Hoca, öğretmen, usta, üstat ve aynı zamanda efendi anlamlarına gelen Fransızca *maître* sözcüğü. (ç.n.)

** *Disciple*: bir öğretiyi ya da öğretinin kurucusunu takip edenler, müritler; bir hocanın öğretisini doğrudan kendisinden öğrenenler. (ç.n.)

*** *Elève*: bir hocanın yetiştirdiği kimseler; lise, orta ve ilk öğretim öğrencileri. (ç.n.)

çılgıncasına düşünmek için kendilerinden başkasına güvenleri yoktu. Usanmadan kendi köşelerinde yürüdüklerini, sonra sırtlarını döndüklerini düşlüyorum ve onlardan uzaklaşıyorum.

"Çılgınca düşünüyorum"*, bu söz Lacan'a ait.

"Varım öyleyse düşünüyorum", dil sürçmesi *cogito ergo sum*'u sadakatle alıntıladığından emin olan Sartre'a ait.

Psikanalist olduğumda hastalarımdan başka hocam olmadı. Pek çok analist beni besledi, inşa etti fakat hiçbirini düşüncemin efendisi yapmadım.

Takipçilerim olmadığı için mutluyum. "Süpervizyon"a aldığım meslektaşlarım ya da beni okuyanlar bana çok şey borçlu olduklarını söylerler. Sanki bana borçlu olduklarını söyledikleri şeyi bilmiyormuşçasına hürmetlerini kabul etmekten haz duyarım. Eğer bir borç varsa, bilinmemesi gerekir. Kaydı tutulmaz.

Düşünebilmiş, yazabilmiş olduklarımın özünü Marleau-Ponty'e borçluyum ama bu borcun tam olarak neyi içerdiğini belirlemekten, hesabını tutmaktan acizim. Bazı iletimler kan nakline benzer.

Eski öğretmenlerimi sıklıkla düşünürüm. Lisede tanımış olduklarım -isimleri, sesleri, tuhaflıkları halen bana tanıdık gelir- ve daha sonra Sorbonne'dakiler: kendilerini gölgede tutarak felsefe tarihi

---

* "Je cogite éperdument". (ç.n.)

öğreten Émile Bréhier, Henri Gouhier... Sakalı, Burgonyalı aksanı, karman çorman ve dahiyane icadıyla Bachelard. Hazırlık sınıfındaysa daha az mutlu bir deneyimim oldu: çuvallamışlardı, biri beni edebiyattan tiksindirdi, ötekiyse felsefeden.

Canguilhem ve Vernant'ın öğretmenim olmasını düşlemiştim. Gerçekleşmedi.

Kimi kendinden hoşnut öğrenciler için "kendini beğenmiş" denir, "küstahlık" ettikleri söylenir. Aynısı kimi öğretmenler için de geçerlidir; kürsülerinin tepesinden kalın kafalı, cahil öğrencilerini küçümsemeye yakın güleç bir bağışlayıcılıkla süzerler.

Kitaplarının göz kamaştırıcı baskıları ya da kadınlar konusunda başarılarıyla övünen, talihlerini teşhir eden kendini beğenmişlere her yerde denk geliyorum.

Sevdiğim ve hayranlık duyduğum öğretmenler hakkında kendini beğenmiş dışında her şey söylenebilir. Uzun yıllar içinde öğrendiklerini bize aktarırlar ve bizden, biz "kendini beğenmişler"den sözcüklerini yutmamızı değil, sırası gelince bizim de onlara bir şeyler katmamızı beklerlerdi.

Birkaç yıllığına öğretmen olarak çalıştığımda onların örneğine sadık kalmak istemiştim. Başarabildiğimi sanmıyorum. Az çok bastırılmış bir tiyatrocu olduğumdan, bir aktörün yapacağı gibi seyircimi baştan çıkarmak için fazlaca çabalıyordum. Ve dahası,

sesi kendi yazmadığı bir oyunun yazarının sesini aktarmaktan başka bir şey yapmayan ve olabilecek her tür rolü canlandırmak için çağırılan bir aktör gibi, yavaş yavaş kendi sesimle konuşmadığım, benim olmayan sesleri telaffuz ettiğim hissine kapıldım.

Artık çene çalmak, kavramları eğip bükmek, fikirleri sergilemek istemiyordum. Kaynağını ve muhattabını bilmediğim bir sözün belirsiz beklentisine kapılmıştım. Artık ne aktör ne de öğretmen olmak istiyordum. Başka bir zamana ulaşmak umuduyla, tüm kodlardan, yoğun günlerin birbirini kovalamasından, kareli zaman çizelgelerinden kaçmak istiyordum. Tıpkı düş gibi toplum dışı olmak istiyordum.

Yabancı bir toprağa sığınırcasına analize başladım.

4

Kasvetli Muhasebe

Bu gecenin unutulmuş düşlerinin etkisi olmalı: işte kendimi bu sabah kasvetli bir muhasebe yaparken buluyorum. Son yılların tüm ölüleri: Norbert, Janine, yaşlı annem, erkek kardeşim, Vernant, Cournot, uzun bir gezintide keçi yollarından yürürken bana nefes alacak zaman bırakmayan Bost, ortak yazıhanemizde soluğu kesilirken gördüğüm Claude Roy, elli sene sonra tekrar bulduğum hazırlık sınıfı arkadaşım Guicharnaud, APF'teki* işbirlikçim ve çıktığım seyahatlerdeki biricik dostum Fédida, Puillon ve daha onlarcası… Sıra kimde?

Boissy'deki eve böylesine bağlıysam´ bunun sebebi hâlâ ayakta duruyor olması. Fırtınalar ağaçları kökünden sökmüş olsa da başka ağaçlar canlılıkla onların yerini alıyor. Ayrıca harabeye dönüşmesin diye odaların boyasını tazeliyorum, koridorları gençleştiriyorum.

---

* Pontalis'in de kurucularından olduğu *Association Psychanalytique de France* (Fransa Psikanaliz Derneği). (ç.n.)

Hem değişmemesini, zamanın dışında kalmasını hem de tatlılıkla değişmesini istiyorum. Uzak bir zamanda -bundan iki asır önceydi- zemin üzerinde yükseldiği haliyle görünmesini istiyorum.

Bu yerin dinginliği yatıştırıyor. Kimi zaman hafif bir melankolinin eşlik ettiği mutluluk. Fakat bu eve, bu bahçeye girdikten sonra kaygı yasak.

Paul-Jean Toulet'nin uyarısına rağmen bazen kendini "şeylerin yumuşaklığına" terk etmek nasıl da iyi!

5

Epikür ile Anlaşmazlık

"İnsan ve ölüm asla karşılaşmaz çünkü insan yaşadığı müddetçe ölüm orada değildir ve ölüm geldiğinde insan artık yoktur": Arkadaşım Jean P., Epikür'ün bu sözlerini sıklıkla bana alıntılardı. Oysa türdeşlerinin ölüm ilanlarına dikkat kesilmiş halde kendi ölümünü düşünmekten geri duramadığına ve ölüm kendisini aramak için geldiğinde *orada* olmaktan ödü koptuğuna dair binlerce kanıtım vardı.

Epikür'ün yanlış apaçıklığı. Çünkü ilk olarak, herkes yaşam boyunca ve çocukluktan itibaren yakınlarının ölümüyle karşılaşmıştır; bu ölümler kendilerininkini önceden bildirir. Dahası, ölüm farklı maskelerle bizim içimizdedir: tüm arzuların zayıflaması ya da sönmesi, ölü zamanlar, varoluşumuzun silinen veçheleri, zamanın geçtiğine dair kaygı verici algı ve bir zamanlar mutluluk getirebilen geçicilik hissinin artık öyle yaşanamaması; geçicilik başlangıca sonu kazır. Son olarak ölümü temsil edemiyorsam da -terimler arası çelişki- dermansız hastalıktan

korkabilirim; can çekişme fikrinin, baştan kaybedilmiş bu kavganın dehşeti beni ele geçirebilir.

Jean P. *Ivan Ilitch'in Ölümü*'nü okumuş muydu? Daudet'nin *La Doulou*'sunu? Ve Epikür, hazzın havarisi, ölürken haz aldı mı? Sevmenin acısını tanıdı mı?

Varoluşumuz: yaşam ve ölüm arasında. Veya daha doğrusu -Lacan'ın demek istediği bu muydu?- "iki ölüm arasında", önceki hiçlik ve sonraki hiçlik.

Doğumumuz: bir kaza, ufacık bir kaza, ölülerin sonsuz defilesinde vakitsiz bir beliriş.

Nasıl ki düşlerin içsel çalışması varsa ölümün de içsel bir çalışması vardır. İkisi çatışkılıdır.* Zira düş bellektir, geçmişin kırıntılar halinde yeniden canlanmasıdır; silinmeyi, zamanın tersine çevrilemezliğini reddeder; ölülerin unutkanlığını defeder.

İçimizdeki ölüm ise baltalama çalışması gerçekleştirir; sinsice yıkıcıdır, uzun zaman sessizliğini koruyan bir kanser gibi. Parçalara ayırır, ayrıştırır; bir bütün teşkil eden her şeyi, iyi gibi kötüyü de bağsızlaştırır.

Bunalım: hiçbir şey bana hiçbir şey *söylemiyor*, hiçbir şeyin *anlamı* yok. Dünya dilsiz ve sağır hale geldi -artık beni duymuyor, bana yanıt vermiyor. Bense çevreme sessizlikten duvarlar ördüm; derin sessizlikten, bir tabut gibi. Artık çığlık bile atamıyorum; acı içindeyken bilinmeyen bir tanrıdan umut-

* Fr. Atinomique. (ç.n.)

suzca yardım diler gibi çığlık atmak… Ötekilerle ve dünyayla aramda artık hiçbir takas mümkün değil. Hiçin zaferi depresifi bitkin düşürür.

Onun için geriye bir yol kalmıştır belki de. Canlılar tarafından dışlandığı için o da canlı olmasıyla övünenleri dışlayacaktır. Büyük depresif gizli bir nefret taşıyor olamaz mı en derinlerinde?

6

Köpük

Thomas, kedimiz Köpük'ü Boissy'deki mutfak zemininde cansız, uzanmış halde buldu. Onu bahçenin dibine gömüyoruz. Ertesi gece düşümde, dünyaya dört yavru getirdiğini ve yavruların evin her yanında koşturduklarını görüyorum. Ölü olmadığı gibi aynı zamanda yaşam veriyor.

Köpük on dokuz yaşındaydı. Bir kedinin bu yaşa ulaşmasının halihazırda şaşırtıcı olduğunu söylemişlerdi bana. Benim sıram geldiğinde de aynı şeyi söyleyecekler, sanki normalmiş gibi... Sanki zamanını doldurduğunda ölmek normalmiş gibi.

Torunum Alice kedi yavruları gibi her yerde koşturmaya başladı. Merakı, canlılığı, yüz ifadelerindeki çeşitlilik, bizim açık seçik konuşmamızdan çok daha uyumlu duyulan agulaması, dünyayı keşfetme tarzı, yoğun mavi gözleri... Ve işte bir zamanlar içinde yüzdüğüm bilinmez bir denizin rengi geliyor aklıma tekrar. Ondaki her şey beni hayran bırakıyor.

Bu yaşta ne yaratıcı, ne zekiler! Alice'e kavuşmak için can atıyorum. Sonu olmamasını arzuladığım uzun bir muhabbete dalacağız onunla.

7

Brüksel'de Pasaj

Brüksel. Walter Benjamin gibi benim de o denli sevdiğim Paris pasajlarını -Vivienne, Panorama- anımsatan Reine galerisindeki güzel kitapçı *Tropismes*. İmza angaryasının tam sonuna gelmişken bir kadın elindeki nüshayı ona ithaf etmemi istiyor. Analistinin ofisinden çıktığını ve çok kötü olduğunu söylüyor. Onu telkin etmeye çalışıyorum: "İlk zamanlarda sıklıkla böyle olur, analiz hasta ederek başlar, gömülü olan ne varsa yüzeye çıkar, vs." Yanıtı: "Evet ama ben, ben ondokuz yıldır analizdeyim." Benim hatam. Onu cesaretlendirecek bir ithaf yazıyorum, sonra arkadaşlarıma katılmak üzere kitapçıdan ayrılıyorum. Kadın beni takip ediyormuş, peşimdeymiş gibi geliyor. Ne istiyor benden? Birden kayboluyor. Uzaktan bir gülümseme gönderiyor. Yalnızca geçip gitti.

Nefes alıyorum.

8

Silinmeye Doğru Yavaş İlerleyişler

Düş. "Beni unutma." Bunlar terk eden bir kadına yönelttiğim sözler. Onları telaffuz ettiğimin güçlükle ayırdına varıyorum; bunlar tam da söylenmemesi gereken sözcükler. Bir şikâyetin taşıyıcıları; beni aşk dilencisi konumuna yerleştiriyorlar. Bu tam da bahsi geçen kadının (düşte kim olduğu belirsiz kalan) katlanamadığı ve kaçmasına sebep olan şey. "Beni unutma": Çağrım aslında bir sitem, fazlaca ısrarcı, arzuladığı etkinin tam tersini yaratacak, beni unutmakta gecikmeyecek, öyle ki onun gözünde hiç var olmamış gibi olacağım.

Bu düşten incinmiş, mahvolmuş çıkıyorum.

Tanınmak, aşk talebinin kalbindedir. Kendi tekil varoluşun içinde tanınmak. Bu bir bakışla başlar, kuşkusuz anneninkiyle. Üzerimdeki bakışta kendimi tanırım: Var olurum. Bu bakış benden kaçarsa, başka yere yönelirse, kayıtsız ya da düşmancılsa veya bana yöneldiğine inanmakta aldandığımı fark edersem karmaşaya kapılırım. *The Gold Rush*'ın bir sahnesinin

unutulmaz planı: Şarlo aşık olduğu genç kadının kendisine doğru ilerlediğini sanır; kadın gülümser, Şarlo'nun ayakları yerden kesilir ama hayır, kadın arkasında duran iri yarı adama gidecektir.

Yolda yayalar farkına bile varmadan bana çarptıklarında ya da girmeye hazırlandığım mağazanın kapısını aniden kapattıklarında şöyle haykırmamak için kendimi tutarım: "Ama ben buradayım, varım." Beni görmemişlerdir ya da en azından beni görmezden gelmişlerdir. Bir zavallıdan imtina etmeye çalıştığımız gibi benden imtina etmiş değillerdir; hayır, onların görüş alanlarının dışındayımdır.

Masamda Sylvie Germain'ın *Hors Champ* (Alan Dışı) isimli romanı var. Romanda, az önce bahsettiğim gibi benim fiziksel mevcudiyetimi yadsıyan, beni iptal eden yayalar özelinde *en düşük seviyede* deneyimlediğim şeyi aşırılaştırılmış haliyle buluyorum.

Sylvie'nin romanındaki kahraman, Aurélien, tanınmamanın aşamalarını bir biri ardına geçer: karşılaştığı yayalar, meslektaşları, arkadaşları, yakınları, köpeği, sabırsızca beklediği ve birdenbire kayıtsızlaşan sevgili eşi ve en son olarak da annesi tarafından -"Hayır anne, sen de mi!" Evet, sen de. Döngü tamamlanır.

Aurélien yavaş yavaş görünmez, elle tutulamaz, şeffaf, bedeni ve gölgesi olmayan adama dönüşür. Çevresinde, her yerde faaliyet içindelerdir, konuşurlar,

oynarlar, tartışırlar, severler, yerler, içerler. Yaşam böyledir neticede!

"Beni unutmayın", diye haykırırlar çölde, tüm o görmediklerimiz ve Aurélien gibi kendi kendisini siliverenler. Bu isimsizler; toplu bir isimle işaret ettiklerimiz: evsizler, dışlanmışlar, harabeler, toplum dışılar. Belki de evvelce insandılar. O zamanları onlar da hatırlamıyorlar artık.

9

Tek Yön Gidiş

Bir düş anlatısından kesit. Amirinden bir iş yolculuğu için almış olduğu tren biletlerinin geri ödemesini istemişti. Yazılı cevabı ona sekreter iletir: "Tek yön gidiş için tamam. Fazlası yok."

Bu mesajı şöyle yorumlar: "İşten atılacağımı kastetti. Tazminatsız bir şekilde." Bir an tereddüt eder: "En azından ölümümü bildirmiyor, siz ne düşünürdünüz?, dönüş bileti olmadan öte dünyaya tek yön gidiş. Cenaze törenime gelince, şatafatsız olmalı. Deyim yerindeyse, fazlası olmamalı, tevazu içinde gerçekleştirilmeli."

Adam neredeyse emeklilik yaşındaydı. Senelerdir işine geldiği gibi ikinci derece bir mevkide çalışmıştı. Bana şöyle diyordu: "Biliyorsunuz, hırslı biri değilim, eşim sıklıkla bundan yakınırdı." Mütevazı -bu berbat bir ifadedir- diyebileceğimiz bir geçmişten geliyordu. Mütevazı bir yaşam sürmüştü, hiçbir fazlası olmaksızın. Dul ve çocuksuzdu.

Belki de "tek yön" biletini aldığında onu unutmayacak tek kişi ben olacağım.

10

Yakın ve Uzak

Richard Millet'nin şu satırlarını benimserim: "Biri ya da bir amaç uğruna değil, hele ki bir 'okur kitlesi' için hiç değil, uzak bir yakın için, ben olmasa da bana yakın olma zahmetini göze almış o bilinmeyen kişi için yazarım: görünmez olanı meşru kılan görünmez tanık."

Aykırı bir yakınlaşmayla bu sözler bana Anna de Noailles'in "Proust ve dostları" üzerine bir kolokyumda alıntılanan sözlerini anımsatıyor: "Var olmayacağım günler için yazıyorum." Burada söz konusu olan gelecek kuşaklara yaslanmak değil, başka bir şey. Tüm yazılanlar yetim* olacaktır: namevcut bir ses tarafından dile getiriliyor ve başka bir yerden, uzak bir ülkeden, ama sıradan bugünlerimizin birbirini kovalayıp durduğu bu ülkeye kıyasla çok daha yakın bir ülkeden sesleniyor olacaklardır.

---

* *Posthume*, ilk anlamıyla babasının ölümünden sonra doğan çocuk anlamına gelirken günümüzde daha yaygın olarak bir yazarın ölümünden sonra yayınlanan yapıtlarını nitelendirmek için kullanılmaktadır. (ç.n.)

11

Kötü Düşünce

Barthes'in, annesinin ölümünün, bazı yakınlarını kendi kendisini ölüme terk ettiğine inandıracak derecede atlatmayı asla başaramadığı o ölümün ardından tuttuğu notlardan oluşan *Yas Günlüğü*'nü okudum.

"Şimdi, sokakta, kafede, her yerde, herkesi, *ölümün huzurunda* bir türün bireyleriymiş gibi görüyorum [...]. Ve en az o kadar apaçık biçimde, onların bunu *bilmediklerini* görüyorum."

Ben de aynı tespitte bulunuyorum fakat ben bilmelerini istiyorum: "O, günlerden birinde sizin için de gelecek ve inanın bana, gecikmeyecek."

Bu "kötü düşünce"den çok gurur duyduğum söylenemez, (çocuklara günah çıkarırken itiraf etmelerinin tembihlendiği gibi) onu kovuyorum, dinç bir adım atıyorum ve karşılaştığım kadınların her zaman böyle çekici kalmalarını diliyorum.

12

Kötü Bir Gün

Ocak'ın ilk günleri. M.S.'e telefon açıyorum, sesim neşeli: "Evet, yıl senin için güzel başladı mı?" "Hayır, Monique öldü." Otuz senedir sevdiği, onu seven eşi.

Donakalmış, dilim tutulmuş halde gözyaşlarım akıyor.

Monique! Onunla yalnız bir defa karşılaşmıştım, "Biri ve Öteki"nin yazarı M.S. gibi kimi yazarları bir araya getiren bir birahane masasının etrafında.

Ketum, biraz ürkek ve başkaları için sıra dışı biçimde hep orada olan biri olduğunu düşünmüştüm. Yaşama gülümserdi fakat yaşam, kötü bir günde birdenbire onu istemekten vazgeçti.

13
Karanlıkta Paris

Jünger'in *Günlük*'ünden şu satırlar: "Bütünüyle bilinmeyen düşsel bölgeler vardır; hiçbir ışık zerresinin ulaşamadığı denizin derinlikleri. Uçurum düşlerinin plazması bilince ulaştığı anda derhal dönüşüm geçirir [...]. Dipsiz gecenin hüküm sürdüğü derinliklere dalmış, imgelerin plasentasına dek düşmüştük." Jünger'in, Sandor Ferenczi'nin *Thalassa*'sını asla okumamış olduğundan kuşkulanıyorum.

Bu satırları 1944'te işgal altındaki Paris'te yazar. Aynı "Paris Günlüğü"nde Bagatelle'deki, Saint-Cloud'daki, Versailles'daki nefis yürüyüşlerini, bir korulukta güneşlenirken aldığı hazzı anlatır. Hizmet ettiği Almanya'nın Avrupa'yı alaşağı etmekte olduğu o "dipsiz geceyi", "uçurumları" görmemekte midir -yahut unutmaya mı çalışır?-

Hélène Beer'ın da kendi *Günlük*'ünde Alman işgali altındaki Paris'te yaşadığı muhteşem anları dile getirdiği olmuştur. Ancak bu anları kendi mutsuzluklarından, kendi ıstırabından, onu bekleyen gele-

ceğe dair sezdiklerinden çekip koparmıştır: imha kampından.

Wehrmacht albayı ve üstün edebiyatçı Jünger'e söylenecek ne bulunabilirdi? Peki ya tüm kuvvetiyle yaşamı seven bu genç kadına? Ve Tanrı biliyor ki aynı cesareti gibi kuvveti de muazzamdı.

14

Gece Romantik Olmayı Bıraktığında

Michaux: *La Nuit Remue* (Kımıldanan Gece). İmgeleri kımıldatır, belleği kımıldatır, mantığı zora düşürür; günün bize dayattığı ve iyisiyle kötüsüyle boyun eğmeye razı geldiğimiz gerçeklikle sıkı bağından düşünceyi özgürleştirerek altüst eder.

Oysa ki geceye romantik övgü, içinden geçmekte olduğumuz yüzyıl tarafından, *Nacht und Nebel*'in, "Gece ve Sis"in* yüzyılı tarafından yasaklanmıştır. Bahsi geçen gece insanlığı yadsır. Canidir, öldürücüdür; katillerin zamanıdır. Dolayısıyla düşün kapılarını aralamaktansa onları sonsuza dek kapatabilir ve kaygıdan, Baudelaire'in sözleriyle despot kaygıdan başkasına yer bırakmayabilir.

Dehşetli bir çığlıkla titreyerek içinden çıktığımız en korkutucu kabuslarımızdaki gibi gece dünyayı ezip geçtiğinde, gerçeğe dönüşmüş karanlıklar karşısında, kabuslar tutarsız ve gerçek dışı görünürler.

---

* Adolf Hitler'in 7 Aralık 1941 tarihinde, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyasının işgal ettiği bölgelerde direnişe destek verenleri ve politik eylemcileri hedef alan talimatı. (ç.n.)

15

Ne Düşleyebilirlerdi?

1933-1939 yılları arasında bir gazeteci, Charlotte Beradt, tarafından derlenen anonim düşler ile Jean Cayrol'ın toplama kampı düşlerini bir arada düşünme fikri başkaları gibi -özellikle de *3. Reich'te Düş Görmek*'e yazdığı aydınlatıcı arka kapak yazısıyla François Gantheret- bana da kendini dayattı.

İlk derlemedeki düşler, otuzlu yılların Berlin'ine göndermede bulunuyor. Naziler iktidarı ele geçirmiş ve dehşet hüküm sürüyor. Henüz emekleme halinde olsa da gün be gün alan kazanıyor. Yahudilerin aksine doğrudan tehdit altında olmayanlar, takip edilmeyen, ölüm fermanı yazılmış olmayanlar dahi güvende değiller. Düşleri, her yana sinmiş, günlük ve ısrarcı bir tehdide tanıklık ediyor.

Charlotte Beradt çeşitli yaş ve koşullardan yaklaşık üç yüz kişiyle görüşmüş: doktorlar, temizlikçiler, avukatlar, öğrenciler, mesleği olmayanlar... Haklarında hiçbir şey bilmiyoruz. Yazar birer eşkal fişi vermekle yetinmiş, sanki tekil tarihleri yalnız buna indirgenebilirmişçesine ve daha sonra kollarına

dövmelenmiş bir sayıdan ibaret olmayacaklarmışçasına…

Bu çok sayıda düş aslında tek bir düşten ibaret; her biri aynı kaygının taşıyıcısı… Aynı kişi tarafından görülebilirlerdi.

"Düşümde, kendimi tedbir amaçlı Rusça ifade ediyorum. Gerçekte bu dili bilmiyorum. Devlet hakkında bir şey dersem kendi kendimi anlamamak için ve kimse beni anlamasın diye Rusça konuşuyorum."

"Matematikle herhangi bir bağı olan herhangi bir şey hakkında yazmanın cezası idam. Bir bara sığınıyorum (hayatımda böyle bir yere asla girmedim). Çantamdan minnacık bir kâğıt çıkarıyorum ve ölümcül bir kaygı içinde görünmez bir mürekkeple birtakım denklemler not alıyorum."

"Hayvanat bahçesinde iki bank var: biri yeşil ve normal, ötekiyse Yahudilere ayrılmış, ikisi arasında kâğıt çöpü var. Çöp tenekesine oturuyorum ve boynuma bir levha takıyorum. Levhada bildirilen şu: *Gerekli olduğu durumda kâğıda yer açabilirim.*"

"Her gece üşenmeden Nazi bayrağındaki gamalı haçı söküyorum. Bu bana gurur ve mutluluk veriyor. Ama her seferinde, ertesi gün gamalı haçı oraya yeniden dikilmiş halde buluyorum."

İyi kötü erişimi olan tek kişinin kendimiz olduğu düşün alanı, en mahremimiz, en gizlimiz olarak gördüğümüz bu alan işgal ediliyor. Artık arzularımızı ve

özlemlerimizi ağırlamaktan uzak, yalnızca içsel bir zorbalığın yeri olmaktan ibaret. Düşün koruyucu zarfı yırtılmış, delinmiş: düşman yerleşmiş, her yeri işgal etmiş. Bu mekanizmayı fark eden ilk kişi olan Ferenczi, saldırganla özdeşleşmeden söz ederdi. Burada özdeşleşme terimi pek zayıf kalır. Söz konusu olan, hakiki bir içe katma. Zorba yalnızca istismarcı bir kiracı olarak göstermez kendini; ev sahibine dönüşür, özgürlüğümüzden geriye kalan son kırıntılara değin el koyar. Tek bir şeye izin verir: onu düşümüzde görmemize.

Nitekim kendimi Jean Cayrol gibi kamplara gönderilenlerin düşlerini okumaya verdiğimde daha da kötüsünü bekliyorum. Kötülük'ün gücünün iyice yükselmiş bir şiddetle, maskesiz bir gaddarlıkla, tüm müstehcenliğiyle işlediğini; zorbaların kurbanlarını yıkmakta daha da ileri, daha da derine gittiklerini; onları yok etmek, insan kimliklerini yadsımak için canla başla çalıştıklarını görmeyi bekliyorum. Düş görme rahatlığı, lüksü bulabilmişlerse eğer, onların düşlerinin kabustan, gece atılan bir çığlıktan -fakat günler geceden çok daha dehşet doludur-, sesi kesilmiş bir çığlıktan fazlası olmayacağını bekliyorum.

Oysa Jean Cayrol'un tanıklığını böylesi sarsıcı kılan şeyin bunlarla ilgisi yok. Charlotte Beradt'ın aktardığı düşler hakkında yukarıda yazdıklarımın tam tersi değilse de Cayrol düş "hasat"ını tanıttığı birkaç sayfada bize neler söylüyor?

Bize toplama kampı düşlerinin bir korunma yolu olduğunu, "mahpusun tüm aşk, özgürlük ve mutluluk gücünü bu kapalı ve kilitli hayallere teslim ettiğini" söylüyor. Başka? "Düşlerinin onlara zamansız bir zamanı, başka bir deyişle varlıklarını ebedileştiren bir zamanı gösterdiğini"...

Her günü, her geceyi dehşet içinde geçiren ve kendilerini "yaşayan ölüler" olarak adlandıran bu insanlar, düşlerinde "zaman dışı"na erişim sağlıyor, tıpkı hepimizin başına geldiği gibi... Kıymetli birkaç kaçamak mutluluk anının araya karışmayı başarmasıyla hayatın içinde kayıpların, ayrılıkların, acıların birbirini kovalamasından başka bir şeyler görmemize izin veren bu "zaman dışı"; ölümlü olduğumuza değil, bizde ebediyetin bir parçası bulunduğuna inanmamızı sağlayan bir "zaman dışı".

Ölümün dadandığı Mauthausen kampında, birkaç mutluluk anı tadabilmek için geriye ne kalmıştır düşlerden başka?

Cehennem'i tanımış bir adam tarafından kaleme alınmış, her birini bütünüyle kopyalamak istediğim etkileyici ve hayret verici sayfalar boyunca Cayrol'un bize duyurmak istediği şey tam da bu. Şöyle yazar: "Herkesi tutsak almış olsalar da düş, kötülüğe set çekmeye yardım ediyordu; şöyle özetlenebilirdi: Düş etten, kemiktendir... Düş kimsenin kırmaması gereken bir çekirdek gibidir."

"Düş etten, kemiktendir" diyebilir, her an etinden yara alan kişi; sayısız kuvvetli ruhun boş bir yanılsama saydığı düş hakkında...

Bahsi geçen toplama kampı düşleri nelerdir? Kamplardan dönüşünde Cayrol düşlerini farklı başlıklar altında -peyzaj düşleri, mimari, tablo, gıda düşleri, kurtuluş düşleri- sınıflandırmıştır; sanki kaostan, akıl dışı olduğu kadar düzenlenmiş de olan bir kaostan hayatta kalan kişinin düş derlemesine bir tutarlılık görüntüsü vermesi gerekirmiş gibi... Erotik düşlerin yokluğu: açlıktan ölen için doyurulması gereken daha acil şeyler var. Önce beslenmeli. Fakat nasıl olursa olsun değil, menfur bir çorba değil! Bir arkadaşı Cayrol'a duyulmamış detaylarla bezeli bir yemek tarifi düşünü anlatır. Arzunun, ihtiyacın doyumuna nakledilmesiyle erotizm bu muhteşem tatlıya mı sığınmaktaydı?

En tuhafını, bir rengin yinelendiği düşlerde buluruz ve en ürkütücüsünü ise kurtuluş düşü olarak nitelendirilenlerde...

Renkler, ölümün karşısında bir "çığlık"tır. Mavi korur, bir düşte Cayrol'un annesinin iki elinin rengi olan mavi: "İşte o an, kamplardaki cehennemden geri döndüğümden emin oldum." Yeşil, bir gün açılacak kapıların yeşili. Ve özellikle de enerjiyle dolu, patlayan o kırmızı. Yaz kirazlarının kırmızısı, damarlarımızda akan kanın kırmızısı.

Siyah geceden kurtaran bir sürü renk.

Kurtuluş düşleri adı verilenler, tasarı düşleri.... Bunlardan kendini sakınmalı. Cayrol'un normal yaşama döndükleri zamanı düşünüp tasarılar yapan ve son ikametlerinin bir kabre gömülmek değil de toplu mezarlara atılmak olduğunu unutarak gelecekteki ikametlerini döşemeye dek işi vardıran arkadaşlarının düşleri... İşte bunlar ölmekte gecikmeyecektir. Ölmekte olanların meşum coşkusu.

En kötüsünü bekleyen sıradan Almanların düşleri; renksiz, umutsuz düşler.

Kamplara yollananların düşleri; en kötüsü kesinlik kazandığında...

Savaş esnasında savaşçılar en canlı -en ölümcül- kaygıyı bekleyiş anında duyarlar. Üstlerine bombalar yağdığında, tanklar ilerlediğinde, toplar patladığında kaygı yerini korku ve cesarete bırakır.

Bruno Bettelheim'ı okuduğumda, efendilerinin hakimiyetine boyun eğerek kendi ölümlerine onay veren ve dolayısıyla zorbaların zaferinin altına imza atan kamplardaki arkadaşlarına "Müslümanlar" adını taktıklarını öğrendim.

16

Kendinden Ayrılmak

Maupassant (Gisèle d'Estoc'a): "Kendimden ayrılmak isterdim." Dileği fazlasıyla gerçekleşecektir: bölünme, varsanılar, delilik -sayısız öyküsüne dadanan o delilik.

Çöküntüye uğramaksızın, her şeyin birbirine karıştığı bir kaosa batmaksızın kendinden ayrılabilmek. Düşün, psikanalizin, okumanın, yazmanın ve kimi zaman yolculukların başardığı şey işte bu. Ama her zaman umut ettiğimizden daha az düzeyde…

17

TGV'deki Komşu*

La Baule'de geçirilen iki güzel haziran günü. Kocaman güneş, ayaklarımın altında yumuşacık, neredeyse beyaz, ince kumlu upuzun sahil, buz gibi bir denizde gözüpek banyo, Guérande'ın tuzlaları arasında uzanan toprak patika, elma şarabının ardından otelin bahçesinin sükuneti. Brigitte, tamamen mutlu, yakınımda. Bir düş değil bu.

Dönüş treninde koridorun öte tarafındaki komşum üç saat boyunca gözlerini *Paris Match*'tan** ayırmıyor. Varışa on dakika kala kocaman bir kitap çıkarıyor, patavatsızca başlığını okuyorum: *Freud'dan Lacan'a, Kastrasyonun Ana Kayasından Yapının Ana Kayasına*. Esnemekte gecikmiyor. Bir kayaya ve hemen ardından bir başkasına daha çarpmanın gerçekten de düşlenecek yanı yok.

---

* Fransızca hızlı trenin kısaltması. (ç.n.)

** Haftalık magazin dergisi. (ç.n.)

18

Makinayı Onarmak

Onaran uyku. Tam olarak neyi onarır? Günlük endişeleri uzaklaştırır, susturur. En iyi durumda, önceki günün bizde açtığı hafif yaraları tedavi eder, çocuğunu teskin eden bir anneye benzer: "Yapma, o kadar da kötü değil, yalnızca bir sıyrık." Bizi unutmaya davet eder.

Evet, onarır fakat tıpkı yorgun bir arabayı tamir eden usta gibi yalnız onarmakla yetinmez: "Tamam, çalışıyor. Yeni bujiler taktım, fren disklerini değiştirdim ama fikrimi sorarsanız yenisini alın derim."

Fakat işte araba biziz, biz o arabayız ve yaşamımız süresince bir başkası olamayız.

Onarıcı uykuyla geçen bir ya da iki gecenin ardından, uykusuzluğun yoldaşımız olması riski vardır veya endişelerimizi gidermekten, yaralarımızı iyileştirmekten ziyade derinleştiren ve günün ancak güçlükle giderebileceği kaygılarla yüklü düşler görebiliriz.

İnsan makinası hiçbir zaman aksamadan işlemez.

Yaşam tasalıdır. Zemin, adımlarımızın altında titrer.

19

Sıçrayış

Uyanmak: bizi dış dünyaya atmak üzere, içsel ve zaman-dışı bölgenin dışına aniden fırlatan sıçrayış -işte bu nedenle daha hafif bir geçiş yapmama izin verecek yarı-uykuya dalarak o anı geciktiriyorum. Ayrılık, kesik.

Duş almış ("deri benlik") -önce sıcak sonra da soğuk suyla: takdir ettiğim tek ikili karşıtlık!- ve özenle giyinmiş ("toplumsal benlik") halde binanın arka bahçesinden geçiyor, geniş kapıyı aralıyorum, gürültü beni ele geçiriyor, bu gürültünün şiddetiyle saldırı altında hissediyorum, araba motorları, motosikletlerin egzozu, matkaplar, komşu şantiyedeki betoniyerler… Çatışkılı iki dünya arasındaki kesiklik izlenimini yeniden yaşıyorum, çok daha yoğun bir seviyede.

20

Kayıp Nesneler

Randevularımı, okuduğum kitaplar ve gördüğüm filmleri not aldığım ajandamı, adres defterimle beraber bir takside kaybettim. Bu kaybın ertesinde gelen uykusuzluk. Can sıkıcı, tatsız bir hadiseden fazla; hatta geçmiş günlerin ve ayların silinmesinden fazla bir şey ifade ediyor. Tüm yaşamın, hiç değilse benimkinin sadece kayıpların -insanların, yerlerin, nesnelerin kaybının- birbirini kovalamasından ibaret olduğunu, içimde yalnızca kayıp nesneler olduğunu ve hepsinin silinmeye yazgılı olduğunu söylüyorum kendi kendime.

Ertesi gün taksi şoförü telefon ediyor: defteri bulmuş, posta kutuma bırakacak. Mucize: Yeniden bulunan kayıp nesne. *Fort / da* (gitti, burada) diyordu Freudyen çocuk, ip makarasıyla oynarken... Git buradan, geri gel.

Şoför defterimi geri vermeye asla gelmedi.

21

Yaşlandılar

Geçen gün bana kitap taslağını gönderen altmış yaşlarında bir adamı Gallimard'da ağırladım. *Elles*'in (Onlar) "İffetli Aşklar" bölümünde, Mısır'daki karşılaşmamızı anlattığım Marthe'ın onun annesi olduğunu ve halen hayatta olduğunu öğrendim. Annesinin beni unutmadığını söyledi. Onu yeniden görecek miydim? 89 yaşındaydı ve güçlükle yürüyordu…

Dün S. Sokağı'nda onu gördüm, gençliğimde çılgıncasına vurgun olduğum ve güzel, çekici, heyecan verici bulduğum o kadını… Ve şimdi Goya'nın resmettiği, baştan çıkarabileceğine halen inanan "yaşlı nazende"yi uzaktan seçer gibiyim. Hızla yolumu değiştirdim. Belki o da aşık olduğumuz zamanlardaki genç adamı tanıyamayacağı korkusuyla bakışını çevirmiş ve karşıya geçmiştir.

Marthe'da nazendelikten eser yok. Zira ne o ne de ben Kahire'de, kalabalıktan uzakta, Nil boyunca yürürken baştan çıkarmaya çabalamıyorduk; gizlice birbirimizin çekimine kapılmıştık.

22

Yeraltı Kaynağı

Sevme kapasitesi (Freud), düş görme kapasitesi (Winnicott), depresif kapasite (Fédida). Bunların her birinde o aynı kökeni görüyorum: Oyuk. (Bu sözcüğü, hakiki bir tapınma nesnesi haline gelmiş olan "eksik" sözcüğüne yeğlerim).

Uçuruma temas etme tehdidine rağmen, yeraltı bir kaynak bulma umuduyla bu oyuğa dalmaya, bu sessizliğe yakınlaşmaya rıza gösterirsek ancak, tüm bu kapasitelerin kendilerini gerçekleştirme şansı olacaktır.

23

Dağılma

Günlerimin bazıları öylesine parçalı ve öylesine çeşitli, hatta belki de bağdaşmaz roller üstlenmem gerekiyor ki, tam da bizi farklı yerlerde gezdirip birbiriyle belli bir bağı olmayan imgeler ve kişileri göstererek uyandığımızda, bir daha o güven verici süreklilik izlenimini yeniden bulup bulamayacağımızdan şüphe ettirecek kadar bezdirici bir dağılmışlık izlenimine kapılmamıza sebep olan düşlere benziyorlar; evet, sanki iyi kötü bir kimlik edinmemi sağlayan her şeyi kaybetmişçesine nereden geldiğimi, nerede olduğumu, ne tekil ne de çoğul olarak kim olduğumu bilemez hale geldiğim bugünkü gibi günler var.

Sabah saat dokuzda mülk ortaklarının genel kurulundayım: ritüelleşmiş ağız dalaşları. Oyunu yumuşatmaya çalışıyorum. Ardından Gallimard'daki ofisime kavuşmak için acele ediyorum: kitap taslakları için ret mektupları yazıyorum, nazik mektuplar, ustalıkla gerekçelendirilmiş, gücendirmemeye çalışan mektuplar ama ne olursa olsun "hayır" diyorlar

ve yazar, bu "hayır"ı ister istemez bir reddedilme olarak alacak, yalnızca metninin değil, şahsının da reddedilmesi.

Öğleden sonra analiz seansları, bilhassa zorlayıcı olanlarından: önceki gün birkaç ay içinde pratiğime son vereceğimi bildirdim. Burada işler başarısız yazarlarla olduğundan daha gergin, daha acı verici, daha şiddetli. Ama ortak bir nokta var: "Beni yüzüstü bırakıyorsunuz, beni terk ediyorsunuz, beni istemiyorsunuz." Düş kırıklığı, ihanet, karmaşa. Zorlukla algılanabilir olup tahmin etmeyi gerektirdiği durumlarda aktarımın gücünü yanlış mı ölçmüştüm?

Saat beş. Yine acele ediyorum. Okuma komitesi. Eğlenceli. Okuyucular tarafından dile getirilen fikirler uyuşmazlık gösteriyor -kimi yırtıcı, kimi coşkulu-, yine de birbirlerine girmiyorlar. Uygar insanlarız… Seans, şampanya ve makaronlarla son buluyor.

Akşam *Arte*'de *La Dame de chez Maxim'in* (Maximlerdeki Hanım) canlı gösterimi var. Libido son süratte akıyor, bir bedenden ötekine göç ediyor, tüm karakterlere sırasıyla bulaşıyor -bulaşıcı bir hastalık bu-, binlerce surete bürünüyor, uyarım yükseliyor, delilik hüküm sürüyor, en bilgeleri dahi ele geçiriyor, dil de beden gibi yolundan sapıyor. İnanılmaz bir arapsaçı: girdaba kapılıp giden izleyicinin başı dönüyor. Kahkaham da bir o denli çılgın.

Hele şu "esrikleştiren koltuk" icadı! Karakterler, Doktor Petypon'un ayartmasıyla üstüne oturdukla-

rında neredeyse katatonik bir halde donup kalıyorlar ve şaşkın, sallanır halde normale döndüklerinde düşlerinden geri kalan, anlaşılmaz sözler mırıldanıyorlar. Koltuğun Viyana'da icat edildiğini söylüyor Feydeau. Oyunun tarihi 1899, Freud'un *Düşlerin Yorumu*'nu tamamladığı yıl. Sonrasını biliyoruz: "Esrikleştiren divan"ın uluslararası başarısı.

24

Kendimi Affettirmek

Ateşli, hararetli bir gece (sert bir bronşit) boyunca düşümde sevdiğim kadınları görüyorum. Onlarla tanıştığım tarihleri arıyorum, ne zamandı gerçekten? Laurence C., Françoise L. Damağımda bir tamamlanmamışlığın, büyük kısmı bana ait olan bir başarısızlığın tadını bırakan hikayeler.

Uyandığımda aradığım şeyin bir tarih olmadığını söylüyorum kendime. Bu kadınları arıyorum; ihmalkarlığımı, bir var bir yok hallerimi affetsinler diye onları yeniden bulmak isterdim. Bir tür korkaklık. Kapatılma korkum.

Kendimi affettirmek. Gerçekten buna ihtiyacım var mı? Laure'la "Proust'un Anket"ini cevaplayarak kendimizi eğlendirdiğimiz o yaz gecesini hatırlıyorum. "En çok hoşgörü göstereceğiniz hata hangisi?" sorusuna, beni iyi tanıyan ve beni neredeyse asla el üstünde tutmayan Laure, yanıtımın ne olması gerektiğini kulağıma fısıldıyor: "Kendiminkiler".

25

Bir Hayalin Sersemletici Güzelliği

Bizimle konuşan adam, ilerleyen nörolojik bir hastalığa yakalanmıştı -ona ismini vermiş olan Charcot "süreç" derdi buna karşılık. Yanındaki slaytları yansıtan aygıtı genç bir asistan kullanıyor. Adam da bir o kadar gençti; merakı, canlılığı, bulaşıcı hareketliliğiyle...

Leonardo da Vinci ve resimde detay üzerine kaleme aldığı muazzam kitapları okumuştum. Benim için o, tutku ve kesinliği uzlaştıran, kendini aktarmaktan haz alan "neşeli bilim"in vücut bulmuş hali. İsmi Daniel Arasse.

Bu akşam sıra, onun bilhassa ilgisini çeken Piero della Francesca'nın *La Légende de la Vraie Croix*'sında.* Bu freskleri Arezzo Şapeli'nde defalarca kez gördüğümden, seyrettiğimden eminim. Fakat sanki bu zamana dek bakışım onları yalnız teğet geçebilmiş; Daniel Arasse sayesinde ilk kez şimdi görüyorum.

---

* Arezzo'daki San Francesco Bazilikası'nda bulunan *Gerçek Haçın Efsanesi* isimli freskler. (ç.n.)

Sanat tarihçilerinin ve özellikle de yorumcularının karşısında yaşadığım her zamanki çekingenlik hızla kayboluyor. Algılaması güç detaylara verdikleri aşırı dikkati, biçimlerin görüsüne bağlamayı nasıl beceriyor? Bir anlığına şunu düşündüm: bu yapıt sersemletici bir güzellik taşısa, sizi ele geçirse ve size sessiz kalmayı dayatsa da Arasse, güzelliği unutuyor. Yaptığı analiz harikulade fakat analize, açıklığa, incelikli bilgiye direniyor güzellik.

Daha sonra koltuğunda hareketsiz oturan adam acele bir tonda iki zamansallığın bir arada bulunduğunu dile getirdiği zaman kendime geldim: birbirine müteakip olayları sahneleyen destanın zamansallığı ve Tarih'in zamanından kaçan -Efsane'nin zamanı mı olacaktır?-, karakterlerin rahibimsi hareketsizliklerini şekillendiren bir tür "zaman-dışının" zamansallığı. Biz onlara bakarız ama onlar bize bakmaz.

Arezzo Şapeli'nde, düşün mekânı ve zamanına götürüldüm. Tüm freskler, sanki içlerinden yalnızca bir tanesini ifade ediyorlarmış gibi göründüler bana: *Le Songe de Constantin* (Konstantin'in Hayali).

Hayır, Daniel Arasse güzelliği bilmiyor değildi; hayalin, Piero'nun resminin güzelliğini… Ve bazen sonsuza dek büyüsünden arındığına inandığımız dünyanın meleklerin şarkısını duymamıza izin verdiği, oldukça nadir olan o anlarda hissedilen yaşamın güzelliğini…

26

Burada Ne Yapıyorum?

P.'ler dostça Dinard'daki apartman dairelerini bize emanet ettiler. Ocak'ın bu son günlerinde kentte kimseler yok. Çevredeki terk edilmiş villalar; geçen yüzyılın başlarında inşa edilmiş, hayaletli olduklarına inanılacak ve bana, içinde deli bir kadının unutulduğu ya da kaçırıldığı Hitchcock'un *Psikoz* filmini anımsatan villalar... Cumba pencereden gördüğüm deniz, hava açık ve su sakinken bile kışın genellikle olduğu gibi düşmancıl görünüyor bana. Onu böylesine az sevilesi kılan şey soğuk mu yoksa güvende, rahat bir evin sıcağında olsak da dışarının soğuğundan etkilenen algımız mı?

Kendime soruyorum: "Burada ne yapıyorum?" Bir daha asla gitmeme kararı aldığım kongrelerde, kolokyumlarda, okuma salonlarında, yavan akşam yemeklerinde içimde uyanan o soru.

Ardından, ertesi gün, bu soru kayboluyor. Saint-Jacut-de-la-Mer yarımadası ile üzerlerinde birbirinden birkaç uzak ev görünen dağınık adacıkların arasında kilometrelerce uzanan sahilde yürüyoruz; Bri-

gitte ve ben. Alçalmış deniz, martıların ayak izleri, ışığın yumuşaklığı; kıyının, kumun, denizin tonlarının çeşitliliği, sahilde doludizgin giden bir atlı. Önümüzde uzanan yalın güzellikten başka şey yok.

Saint-Jacut'yü yıllar önce keşfetmiş, hemencecik sevmiş ve orada kalmak istemiştim. Belleğimde capcanlı kaldı. Dünün huzursuzluğunun hızla dağılmasının sebebi bu mu? Bir ucundan diğerine uzanan dar sokağıyla köy değişmemiş; sokağın sonundaki, süslü püslü villaların aksine ağaçlarla çevrili, misafirperver ev ve hafiften kitsch Dinard. Geçmişim ve şimdim bir oluyor, birdenbire ben de kendimi bir hissediyorum. Mutluluk anı.

Paradoks: asla, en hayret verici düşlerimde bile kendime "Burada ne yapıyorum?" diye sormadım. Seyahat ettiğim yerlerin, karşılaştığım insanların düşlerimde vücut bulmalarında elbette geçerli sebepler vardır. Bu sebebi çoğunlukla bilmiyorum ama onlar, onlar biliyorlar.

27
Yanıt Hayır

Bu yaz kiraladığımız evin komşu bahçesinden "Hayır, hayır dedim, yanıt hayır" sözleri ulaşıyor kulağıma. Otoritelerini sergileyen ebeveynlerin sert sesleri bunlar. Çocuklar ısrar ettikçe, o sesler otoritelerini daha da güçlü dayatmaya çalışıyor, çocuklar sonunda boyun eğiyorlar. Biraz daha oyun oynamak veya arkadaşlarına katılmak veya bir krem şokola daha yemek istiyorlar fakat hayır, yanıt hayır.

Arzuyu yarıda kesen "hayır"lardan oluşan o uzun serinin yalnızca başı, bu.

"Hayır, bu gece olmaz. -Neden?- Canım istemiyor." Gücenen, hüsrana uğrayan kızgın adam, başka kadınları düşünmeye çabalar, eşine sırtını döner, uyuyakalmayı başaramaz.

Analistlerini zora sokarak inatla "iyiye gitmeyi" reddeden o hastaları düşünüyorum -tuhaf bir çağrışım. Her iki tarafın da dikbaşlılığı. Bir tarafta *furor sanandi,**

* Freud'un ve daha sonra Lacan'ın kullandığı, "iyileştirme öfkesi" ya da "iyileştirme hırsı" olarak Türkçeleştirebileceğimiz Latince söz grubu. (ç.n.)

diğer taraftaysa iyiliğinizi istiyormuş gibi görünenlere boyun eğmeyi reddetmek. Başka bir deyişle, "olumsuz terapötik tepki". Analistin beklentisiz, arzusuz olabilmesi mümkün müdür?

*

Savaş pilotu olmayı düşler. Yanıt, hayır olur (sol kulakta sağırlık).

Pau'nun en güzel kızı, dünyadaki en güzel memelerin sahibi Anne ile evlenmeyi düşler. Yanıt, hayır olur.

Arcachon tenis turnuvasında zafer kazanacağından emindir. Yanıt, hayır olur.

İnsan Kaynaklarından zam talep eder. Yanıt, kategorik bir hayırdır.

École Normale'li olmak ister. Yanıt, hayır olur.

Bir oğlu olsun ister. Doğa'nın ona yanıtı, hayır olur.

Hayranlık uyandıran romanının taslağını büyük bir editöre gönderir. Yanıt, hayır olur ve *in cauda venenum*[*]: "Gönderiniz için teşekkürler".

Acısız ölmeyi nasıl da isterdi (mesela uykusunda kalbinin durmasıyla). Yanıt, hayır olur.

---

[*] Zehir kuyruktadır, zehir sondadır. (ç.n.)

28

*Ego Scriptor**

Narkissos: "ben" ile "benlik"** ve öteki ile benlik (Ekho) arasındaki karmaşa.

Kendi imgesine vurgun "benlik ben"in kendini beğenmişliği. Ölüm narsisizmi.

Dün gece, kimi zaman düşte gelen ve uyanınca sabun baloncuğu gibi havada dağılan aydınlanmaları anımsatan bir sezgi hasıl oldu: "ben" ve "benlik" arasında bir fark değil, bir karşıtlık olduğunu algıladım -kendini dayatan bu sezgi, bir apaçıklığın kuvvetine sahip.

Keşfimi arkadaşım François'ya açıyorum. Kibarca alay ediyor benimle: "Hakikaten, ne de büyük keşif!" Alay etmekte haklı, bu apaçıklığı tanımak için beni beklememişler; kendisi felsefenin kalbinde. Ve kendi "benliği"ni sahnelemeyi herkesten daha iyi bilen Lacan, benliğin imgesel merci olduğunu açığa vurmamış mıydı? Ve genç Sartre *Ego'nun Aşkınlığı*'nı

* Latince "Ben, yazar" anlamına gelir; Paull Valéry'nin bu başlığı taşıyan bir denemesi vardır. (ç.n.)

** Metinde sırasıyla "je" ve "moi". (ç.n.)

yazmadı mı? Evet, biliyorum ama düşümde bilmekle yetinmedim, *gördüm*. Kendi açıklamalarımla zihnim bulanıyor, "ben" ile "benlik"i karşıt kılan şeye sımsıkı tutunurken hem ikna olmuş haldeyim hem de kendime kafa tutuyorum, kimileri için yazma edimini temsil edebilecek olan şeyin yanıbaşındayım.

Leiris'i düşünüyorum, Valéry'nin *Defterler*'ini düşünüyorum.

İlk önce Leiris: *Erginlik Yaşı*'nda bedenini, benliğini bir nesne olarak gözlemliyor, betimliyor, kişisel mitlerini inceliyor, yabancı bir toplumun karşısındaki bir etnolog gibi davranıyor. İkinci olarak: *Biffures*, *Fourbis** serisiyle "ben"in konuşmasına izin veriyor; adım adım, çağrışım çağrışım ilerliyor; bir patikadan diğerine geçiyor, çatallar açıyor, kendini düşlüyor, kendini yazıyor.

Ve Valéry'nin *Defterler*'i: Arkadaşı Gide'in yıllar boyunca tuttuğu türden bir günlüğün aksine mahrem hiçbir şey yok, itiraflar yok, ruhun meteorolojisine dair hiçbir şey yok, sağlık güncesi yok. Hayır, Valéry kendini seyretmiyor, füzeler gibi fırlayan düşüncelerinin gelmesine izin veriyor ve yitirmeden, hızla onların kaydını tutuyor. Bunlar kendi gözünde bile tuhaf, müphem düşünceler. Nereden geliyorlar? Geceden. Ve işte gün doğumunda, her yanı saran

* Michel Leiris'in dört kitaptan oluşan *La Règle du Jeu* isimli eserinin ilk iki kitabı. (ç.n.)

sessizlikte ve sabırsızlıkta not alıyor; caymak söz konusu edilemez. Söylemin düzenine boyun eğmesi, iletişim kurması, kendini anlaşılır kılması gereken zaman çok yakında gelecek.

Gece ve gündüz arasında *Ego scriptor*. Ben yazıyor. Ben konuşuyor; kendi sözünden mahrum kaldığına inandığı zaman, hakikati konuşuyor en sonunda.

Kendin üzerine yazmak ve zaman zaman otografi terimiyle ifade ettiğim kendini yazmak arasındaki farkı kıymetli buluyorum. Otografi, hatıra defteri, Hatıralar, otobiyografi, otoportre gibi bir edebi tür değil. O, benim gözümde yazma ediminin hem kaynağı hem de ereği.

29
Düş Yorduğunda

Düş görmek beni bazen yoruyor. Görece sakin bir tabiatım olmasına rağmen düşlerimde seyahat eder, bitmek bilmez bir faaliyet içinde, binlerce karşılaşma yaşar, binlerce tehlikeden kaçar, yıldırım aşklarına tutulur, cehennemlere iner ve Vergilious gibi ölülerle konuşmaya dalarım, trenimi kaçırırım, sunmam gereken konferans metnini kaybeder, dinleyicilerin alaylı gülüşleri karşısında kem küm ederim, son sürat sürdüğüm arabamın frenleri tutmaz, son nefesimi vermek üzereyimdir ama hayır, muazzam bir yelkenli beni en sevdiğim adaya bırakır, tam karaya çıktım derken güleç bir gümrük memuru orada istenmediğimi bildirir.

Ve böyle devam eder, maceralar ve talihsizlikler aralıksız birbirini kovalar.

Helak olmuş, biraz da bezgin halde uyanırım. Ve sonunda çalışırım; Pavese'nin başlığının* aksine beni yormaz, dinlendirir.

---

* Cesare Pavese'nin *Çalışmak Yorar* başlıklı şiiri. (ç.n.)

30

Sözcüklerin İşkencesi

Roger'in alıntılamayı öylesine sevdiği, Cortázar'ın şu sözcükleri: "Sanatçının kendini geride tutma zarafeti gösterebildiği bir otoportre."

Korkarım, bu zarafete sahip değilim.

Fakat yazdığım zamanlar başka bir şey diliyorum: "belleğinin kendisinden sakındığı sırrı, sözcüklerin işkencesi eşliğinde tercüme etmeye çabalayan" (Louis-René des Forêts) kişiyle buluşabilmek isterdim.

31

Resimde Görmek

Yalnız resimlerin sergilendiği bir müzenin salonlarını dolaştığımı görüyorum düşümde. Tabloları ve özellikle de Chardin'in dahiyane bir düzenek -aynalı eğik bir plan- sayesinde büyütülmüş ufak bir tuvalini hayli net olarak görüyorum. Ziyaretçilerden biri bu tablonun pek bir değeri olmadığını iddia ediyor, büyütmenin etkisiyle iyice görünürlüğü artan ve detayları öne çıkan resmin eleştirilmedik yanını bırakmıyor. Bir salonun köşesine belli ki meslekten olmayan naif bir amatörün iki tablosu asılmış; ustaların tuvallerinin arasında yer almaları hayret verici. Komşum bunların, konumundan istifade ederek resimlerini sergileme cüretinde bulunan müze müdürünün işleri olduğunu anlatıyor.

Bu düşün anlamından ziyade şu gizeme kafa yoruyorum: nasıl olur da Chardin'in tablosuna dair algım onun mevcudiyetini bende böylesi bir yoğunlukla üretebilir, bir müzeye gittiğim zamanki ayık halimden son derece daha büyük bir kesinlikle onu görebilirim? Yanıt: düş imgeleri birer imge değiller.

Öyleyse neler? Nesneyle aramızdaki tüm mesafeyi silen ve onun mutlak mevcudiyetini gözlerimizin önünde tüm açıklığıyla sergileyen varsanılara mı benziyorlar?

Bir ressam olmayı düşler miydim? Yalnız düşlerde mi ressam olabilirdim? Düş gören kişi konumumdan istifade ederek, müze müdürü gibi, kendimi gizlice usta ressamların arasına yerleştiriyorum. Fakat bütünüyle aldanmaksızın: herkesin kendi mesleği!

32

Okşama

Pascal Quignard'ın *Les Ombres errantes*'taki gizemli cümlesi: "Gün gelecek, yok olmanın kendisi yok olacak." Belki de halihazırda *Villa Amalia*'nın kahramanı yapacağı karakterini düşünüyordu. Bense sanki bilinmeyen bir ülkede yitip gitmek istermişçesine elinde valizle sokaklarda aylak aylak dolaşan Alzheimer hastası o kadını ve "özelleştirilmiş konuk evine" kapatılmış, kendisine hayatının uzak geçmişinden şu ya da bu zamanını hatırlatmaya çabalayan çocuklarını artık tanımayan, bu çabayı tepkisiz bırakan başka bir kadını daha düşünüyorum. Ondaki her şey ölmüş olabilir mi? Belleğin yok olması ve bu yok oluşa dair kayıtsızlık... Ama nasıl bilebiliriz ki? Bazen kızı elinden tuttuğunda ya da canlılığını yitirmiş tenini okşayarak yüzüne krem sürdüğünde yaşlı kadın gülümserdi. Yok olacak son şey, tensel duyumlar mı olacaktır? Okşama, dokunma ve dokunulmayı birleştiren o edim...

Yarış alanlarına aşina bir at yarışı amatörü olarak binicilik öğrenmeyi kafama taktığım zamanlarda,

binicilik öğretmeni -öğrencilerine durmaksızın sayıp söven otoriter, eski çavuş- öğrencilerine şöyle derdi: "Atınızın ne istediğini biliyor musunuz? Boynunu okşamanızı ve özellikle de onunla konuşmanızı ister; sözleriniz bir okşamadan çok daha önemlidir."

Geğirmelerinden başka bir şey duyamadığımız, ekoseli kasketi gözlerine kadar düşen, yerden bitme, hırçın ve akılsız çavuş bu sözleri telaffuz etmeyi becerebilmişti.

33

Tınlayan Ses

"Sessizlik sesin yokluğu değildir. Aksine o, her şeyin tınlamasına izin veren boşluktur" (Thierry Laget, Stendhal üzerine).

İnatçı dilsizliği (ölümün figürü), bu arka fonla, tüm seslerin tınlamasını mümkün kılan bu oyukla karıştıran analistlere karşıyım. Bu sesler düşlerimizde tınlarlar. Ve sözümüz değerli "benlik"imizin zincirlerinden kurtulmayı, kendini açmayı ve çoğu zaman duymazdan gelinen ya da unutulan, içimizde uzun süredir kendini duyurmak için bekleyen tüm o seslere kendini teslim etmeyi başardığı zaman, sözümüzde tınlarlar. Paradoks: öyleyse ancak "benlik" sahneyi tek başına işgal etmediği ve "ben" kendine özgü sesiyle konuştuğu zaman bu gerçekleşebilir.

"Ben" ve "benlik" arasında kurduğum karşıtlığı kararlılıkla sürdürüyorum!

34

*Elle Muayene**

Psikanalizde -ve kuşkusuz yalnızca psikanalizde değil- deneyim tüm bilginin *kaynağı*dır. Fakat [deneyim] hiçbir bilgiyi *temellendiremez.* Freud bu sebeple bir metapsikoloji inşa etmiştir ve biz de ardından ona başvurmaya devam ederiz. Metapsikoloji: psikanalizin temel kavramları, tıpkı sapasağlam ayakta kalmasını istediğimiz bir evin temelleri gibi. Öteki kavramlar yalnızca birer yapı iskelesidir; yapı tamamlandığı zaman onları kaldırırız. Bundan sonra [içeriye] serbest erişimi engellemekten başka bir işe yaramayacaklardır.

Pek çok kişi, bugün tıpta bedeni elle muayene eden, hastalarını dinleyen ve onları yalnızca bir takım test ve analizden geçirmekle yetinmeyen büyük klinisyenlerin kalmadığından sitem ediyor.

Kliniğin Doğuşu: Michel Foucault'nun ilk kitaplarından birinin başlığı. Bundan böyle "kliniğin ölümü"nden mi söz etmeli?

---

* *Palper.* (ç.n.)

Bir psikanalist ne yapar? Ruhu, endişeli bedeni, ıstırap içindeki bedeni ve bazen yırtılarak ruhun parçalarına bölünen bedeni elle muayene eder. Ruh bir organdır.

35

Hiçliğin Tadı

"Derinlerimizde bulduğumuz hiçliğin tadı (erken, belki de doğuştan gelen bir sezgi olan neye-yarar'ı arkada bırakmanın ayartması)" (Pierre Bergounioux).

Çoğu psikanalistin kabul etmekte zorlandığı Freudyen ölüm dürtüsü: öteki adı, arzu olan ve nesnesi fark etmeksizin bize yaşama iştahı veren, bizi harekete geçiren o şeyle devamlı çatışma halindeki cansızlığa dönüş özlemi.

Tıpkı kimi kanserler gibi sessizlik içinde işleyen bu "şeytani" dürtü, Eros'un gürültüsüne karşı koyar; boğması güç, öz-yıkıcı bir kuvvetidir.

Kendisini koşturan, uğraştıran ya da yazdıranın ne olduğunu sorguladığı zaman herkesin er ya da geç tanıştığı o "neye-yarar", gerçekte pek az şeyden ibarettir: ölüm dürtüsünün gemi azıya aldığında ürettiği tahribatlarla bağlantılı bitkinliğin, güçten düşmenin bir işaretidir yalnızca.

36

Sonların Sonu

Kimileri, analizleri böylesine uzun sürdüğü, bitmek bilmediği için rahatsızlık duyarlar. Kimileriyse sonu olmamasını, daha fazla ve daha uzun sürmesini isterler: sanki analiz, sonların sonu olan ölümden kaçınmalarını mümkün kılabilirmiş gibi.

İlk gruptakilerin beklediği nedir? Onları katil olmaktan kurtaracak, analistlerinin kendiliğinden ölmesi mi? Her şey hesaba katıldığında en iyisi, onu yormak ya da sıkıntıdan öldürmektir. Ancak formüle edilmemiş dilek, şüphesiz şudur: aynı anda, birlikte ölmenin bir yolunu bulmak, biri koltuğunda ötekiyse divanda.

37

Yukarı ve Aşağı

Duygudurumundaki sıçramalardan şikâyet ediyor: "Bunun ne denli yorucu olduğunu hayal edemezsiniz, değişken bir duygudurumundan bahsetmiyorum, iyi ya da kötü duygudurumlarını herkes yaşar, benim bahsettiğim yukarıdan aşağı ve aşağıdan yukarıya öngörülemez ve ani geçişler."

Örnek vermek istercesine bir gece önce gördüğü düşü anlattı bana: "Büyük bir evdeyim, önce merdivenle bir kat çıkmam sonra bir kat inmem, sonra tekrar bir kat çıkmam ve ardından dördüncü bir merdivenden daha çıkmam gerekiyor; böyle gidiyor ve bunların hepsi, beklendiğim odaya varabilmek için. Bu odada, televizyon programlarında sıklıkla gördüğüm Jean d'Ormesson öğle yemeğini yiyor. Benim varlığım hiç dikkatini çekmiyor. Yemeğini mideye indiriyor, hiç olmadığı kadar genç. Onu her zaman kalın düğümlü bir kravatla görmüş olsam da düşümde canlı renkli bir tişört var üstünde, bu detay bana çok çarpıcı geliyor. Güleç, gözlerinin mavisi bile gülüyor. Çekiciliğinden o denli emin ki kendi

taklidini yapabiliyor. O benim için mutluluğa, daimi mutluluğa yazgılı bir adamın vücut bulmuş hali. Benim ulaşamayacağım mutluluğa... İşte yukarıyı ve aşağıyı bilmeyen biri."

Yukarı, aşağı. Hastam, adına Jacques diyelim, moleküler biyolojide "öncü" çalışmalarıyla bilinen bir araştırmacı. CNRS'ten* madalya, bir Altın Madalya almayı çok isterdi, neden olmasın? Ama başka birine, "hiçbir zaman benim çalışmalarımı çalmaktan fazlasını yapmamış olan bir vasat"a verdiler. "Önemi yok, ben kendi değerimi biliyorum. Takdir almakta, süste püste gözüm yok."

Zekasının keskinliği beni etkiliyor. Kafası iyi çalışıyor, doludizgin. Bundan dolayı kendini kutluyor. Dili, sarih, denetimli bir şekilde kullanıyor -biraz aşırı bana kalırsa.

Fakat "aşağısı", bambaşka bir mesele: bir süredir o tarafta işlerin hiç de iyi gitmediğini -gizlice, övünmenin son bulmasıyla- duymamı sağlıyor. Belki yorgunluk, aşırı çalışma? Fakat bu onu endişelenmekten alıkoymuyor: "Ya iktidarsız oluyorsam?" Kendini tekrar teskin etmeye çalışıyor: "Gene de henüz o noktaya gelmedim" dese de endişe içini kemiriyor.

Jacques artık kadınlar hakkındaki başarılarıyla böbürlenen, muhteşem kayakçı, olağanüstü dansçı,

* Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi. (ç.n.)

genç adam değil. Şimdi o merdivenleri inerken kaymaktan, ayağa kalkarken zorlanmaktan ve daha da kötüsü bir daha merdiven çıkamamaktan korkuyor.

Gözünde bir değeri olan tek madalyaya sonsuza dek elveda. Ulaşılamaz mutluluğa.

38

Yaşlı Kadın ve Çocuğu

Çok yaşlı bir kadın eczanede bir sandalyenin üzerinde oturuyor. Bitkin görünüyor. Eczacı, bir saat içinde tekrar gelip gelemeyeceğini soruyor. Ya da beklemeyi mi tercih ederdi, çok uzun sürmeyecekti, doktorun reçete ettiği ilaçlarn hazırlanması kadar yalnızca. "Hayır, mümkün değil, hemen çocuğumu gardan almaya gitmem gerek." Ve hemen ekliyor: "Oğlumu demek istedim." Kadının yaşı düşünülürse çocuğun en az elli yaşlarında olması gerekir.

Rahatsız; aynı bakışı, aynı kendisi gibi dalgalı bir şekilde gülümsüyor bana; iç dünyasında dalgalandığını hayal ediyorum. Ayağa kalkmasına yardım ediyorum, hafifçe sallanıyor, destek alabilmesi için kolumu uzatıyorum ama onun ihtiyacı olan şey benim desteğim değil, çocuk oğlunu karşılamak için yalnız yürümek istiyor. Saatine bakıyor: "Güzel, birazcık erken varacağım" ve epey yakındaki gara doğru ufak, dar adımlarla uzaklaşırken onu bırakıyorum.

"Çocuğum." Bana öyle geliyor ki, oğlu her zaman onun çocuğu olarak kalacağı için ona böyle hitap etmiyor yalnızca. Oğlu vasıtasıyla amansızca geçen zamanı bilmezden gelmek istiyor. Çocuk, çok yaşlı bu kadının kendi aşırı kırılganlığını unutmasını mümkün kılıyor; hiç değilse çocuğuna kavuştuğu anlarda. O, doktorun kadına reçete etmeyi unuttuğu ilaç.

39

"Benim Olmadığım Bir Yer"

Ağır bir depresyondan mustarip. Aynı zamanda en yakın arkadaşı olan küçük erkek kardeşi -bu bazen olur- onun Haute-Savoie'daki köşküne gelip istediği kadar onunla kalmayı önerir. "Biraz tatil gibi olacak. Birlikte yürüyeceğiz, derelerde yüzeceğiz, tıpkı geçen sefer senin beni peşinden sürüklediğin gibi, hatırlıyor musun? -Teşekkür ederim, gerçekten çok nazik bir teklif ama görüyorsun, beni benim olmayacağım bir yere davet etmeliydin."

Asla depresif birinden böylesine güçlü, böylesine hakikatli bir söz duymadım. Kendiyle olan yoldaşlığı onun için katlanılmaz hale gelmişti. Eğer kendisinin orada olmayacağı bir yer bulsaydı işte belki o zaman işkencesi son bulacaktı: "Sonunda artık burada, kendimle birlikte değilim." Tek bir şey arıyordu: Kendinden tatile çıkmak.

40

Sartre Descartes'a Karşı

"Kaç kez gece gerçekte soyunmuş yatakta yatarken düşümde kendimi alışıldık şeyleri yaşar ve burada ateşin yanında giyinik oturur halde bulmuşumdur! Şimdi hiç kuşkusuz bütünüyle uyanık gözlerle bu kâğıda bakıyorum; salladığım bu kafa uykuda değil, bilerek ve amaçlı olarak bu eli uzatıyor ve algılıyorum; uykuda hiçbir şey böylesine açık ve seçik görünmez. Ama bunun üzerine düşünürken başka birçok durumda uykudakine benzer yanılsamalar tarafından aldatıldığımı anımsıyorum; bunun üzerinde dikkatle düşünürken uyanıklığı uykudan açıkça ayırabilmemizi sağlayabilecek hiçbir kesin belirti olmadığını görüyorum ve bu beni öylesine şaşırtıyor ki, şimdi neredeyse düş görmekte olduğumu kabul ediyorum" (Descartes, *Birinci Meditasyon*)*.

* Aziz Yardımlı çevirisinden tekrar gözden geçirilerek alıntılanmıştır (Réné Descartes [1641] "Birinci Meditasyon", *Söylem, Kurallar, Meditasyonlar* içinde, çev. Aziz Yardımlı, Idea, İstanbul, 1996.) (ç.n.)

Sartre'ın Descartes'ın "sofizmini" eleştiren itirazı: "Düşte, algıladığım şeyi hayal ediyor olmam mümkündür; fakat kesin olan şudur ki uyanık olduğum zaman algıladığımdan şüphe duyamam" *L'Imaginaire*).

Meskalin etkisi altında, kendisini gerçekten de yengeçlerin kovaladığını gören birinden gelen tuhaf bir iddia. Hem kimliğimizi yerinden oynatan hem de bizi çevreleyen şeyleri "gerçekliğinden arındıran" tekinsiz yabancılığın yol açtığı rahatsız edici yön karmaşasını bilmemesi mümkün olabilir miydi? Yoldan sapmaktan bu kadar mı korkmalı?

Bazen boyun eğmeme hakkımı kullanmak ve gerçekliğin hükmünü reddetmek isterim. Öyleyse neden Caldéron'un sözlerini tersine çevirmeyelim ve tamamen inanmasak da onaylamayalım: Hayal, gerçek yaşamdır?

41

Gecenin Işığı

Gecelerin Kitabı'nı yeniden okuyorum. Neyin manzaraya -tepeler, zeytin ağaçları, hardal rengi toprak- ait olduğunu, neyin resimlerde bulunduğunu ayırt edemeyecek kadar birbirine karıştırdığımız manzaralar ve resimlerin karşısında her an yenilenen bir büyülenmişlik içinde Toskana'yı gezdiğimiz o nefis günleri hatırlıyorum, Brigitte ve ben... Yine de *Gecelerin Kitabı*'nı okumaya devam etmek için otele dönmeyi iple çekiyordum.

Belki de bunu önceden anlattım ama ne çıkar? Yeniden yaşamaya can attığımız güçlü anlar vardır, içinde kendimizi kaybetmek ve sonra yeniden bulmak amacıyla okumayı ve yeniden okumayı bırakamadığımız kitaplar vardır.

Sylvie Germain'in tüm kitaplarını severim ama onun kaleminden okuduğum ilk kitap olan bu kitabı, zaman içinde belleğimin derinlerine işledi; sadece okuduğum ilk kitabı olduğu için değil.

Az önce bahsettiğim koşullar bunu hazırladı: Doğa'nın ve Sanat'ın bana sunduğu -günlerin ışıltılı

kitabının- onca güzelliğiyle doymuş olduğumdan daha baş döndürücü, daha gizemli başka bir ışığa, gecelerimizden yayılan o ışığa kendimi maruz bırakmaya ihtiyaç duyuyordum.

Bu "Suyun, toprağın, güllerin, kanın, küllerin geceleri" tuhaflar, inanılmazlar. Önce hayret ediyorum, örneğin tüm karakterlerin iki ismi olmasına -Théodore-Faustin, Victor-Flandrin, Herminie-Victoire. Fakat hızla apaçıklık kendini dayatıyor: sanki hepimizin belleğinde gömülü, ölü bir çocuk varmışçasına hepimiz çift varlıklarız, bir tür ikizlik var hepimizde. Artık konuşmamak, ölmek ve nereye olduğunu bilmeksizin temelli gitmek: bu ayartılar, bizim.

Sylvie Germain'in kitabında ne kadar ilerlersem onun düzmece bir masalla, başka bir çağa ait efsanelerle, bilge ve ölçülü biri olduğunu düşünmekte olan kimseyi ilgilendirmeyecek bir deliliğin dünyasıyla ilgisi olmadığını daha da iyi anlıyorum. Hayır, o başka çağ benimkisi ama ben onu bilmek istemiyorum; utana sıkıla ancak düşte erişebildiğim bu delilikten sanki ölümden kaçar gibi uzak durmaya çabalıyorum. Geçmişimse kendi uydurduğum bir efsane ve beni şahsımın çok daha ötesine sürükleyen bir efsane. Neyin taşıyıcısıyım habersizce? Neyin sözcüsüyüm?

Günün esas işlevi geceyi uzak tutmak mıdır?

42

Zamanın Kalınlığı

Dillere pelesenk olmuş, kurtulması güç bir imge: zaman bir nehir gibi akar -aynı nehirde iki kez yıkanılmaz. Sanki denizde kendini yitireceği anı geciktirmek istermiş gibi menderesler çizerek aksa ve bazen hareketsiz bir gölde dinlese de yatağını takip eder, asla durmaz. Ne zaman başladı? Ne zaman son bulacak? Lamartine'in "Zaman, dur artık geçme"* dizesine akılcı, yani neşe düşmanı filozof Alain cevap verir: "Ne kadar zaman boyunca?"

Duvar ve kol saatlerimizin ibreleri, saniyenin yüzde birine değin gösteren kronometreler... Zamanı ölçmeye yarayan araçlardan yoksun değiliz. Bazen aşırı süratlendiğini, bazen uzadığını ve durağanlaştığını hissederiz ama ilacı yoktur. Yalnız zaman, zamanın efendisidir.

Tarih ister merkezine "olayları" alsın ister "uzun soluklu" baksın zamanın akışına tabidir. Dönemlere,

* Alphonse de Lamartine'in *Le Lac* (Göl) isimli şiirinin Yaşar Nabi çevirisinden. (ç.n.)

devirlere, yüzyıllara, "önce"lere, "sonra"lara böler; zamanların ardı ardına sıralanışını anlatır. Geçmişe kıyasla çok daha akıl ermez olan geleceği bilimsel olarak öngörmeleri beklenen gelecek bilimcileri bile icat ettik. Ve astrofizikçilerimiz, yaradılışın tanrısına bir çizgi roman kahramanı ismi verdiler: Big Bang.

Çizgisel zaman. Çizgi elbet kırılabilir ya da noktalarla bölünebilir, çatallanabilir, başka çizgilerle kesişebilir ve çizgi olmaya devam eder.

Bugün satır ardına satır* yazıyorum. Kenarlara birkaç kelime yazsam, parantez ve tireleri çoğaltsam da, cümlemi iki sayfayı dolduracak kadar uzatsam ya da aksine olabilecek en ufak parçalara bölsem de, anlatıyı kessem, savlarla desteklenmiş söylem mantığını bozguna uğratsam, düşlerden ilham alsam ve düşü andıran bir düşünce dilesem de, ne yaparsam yapayım çizgisel olan kazanacaktır.

Evet, ölçme konusunda becerikliyiz. Uzunluk, genişlik, yükseklik. Zamana uzam muamelesi yaparız. Peki ama bizi çizgilerin imparatorluğundan kurtaracak şeyin ta kendisi olan kalınlığı, zamana veren nedir?

Edebiyatta bizi bu kalınlığa duyarlı kılan, Proust'unki dışında az eser biliyorum. Bunun sebebi *Kayıp Zamanın İzinde*'nin her tür kronolojiden kaçması

* Fransızca *ligne* sözcüğü Türkçe'de hem çizgi hem de satır anlamına gelir. (ç.n.)

değil -kronolojiye daha az boyun eğen pek çok roman vardır-, hatta bir yaşamın tüm zamanlarını tıpkı düşlerdeki gibi birbirine karıştırarak her birini bir diğerinin yankısı haline getirmesi de değil. Hayır, düz ve sınırlanmış bir yüzeyde çalışmasına rağmen hazırlık karalamalarını unutarak katman üstüne katman, pişmanlık üstüne pişmanlık atarak tuvaline derinlikten daha fazlasını, yani zamanın kalınlığını vermeyi başaran ressamın çalışmasını anımsatır. Zaman artık ölçülebilir olmaktan çıkar, çizgilere yol vermiştir ne tersi ne düzü, ne başı ne sonu olabilecek bir dokumayı andırır.

Kaybolmak üzere olan desen sanatını, en az resmi sevdiğim kadar severim. Turner ya da Whistler'in elinden çıkmışlarsa sulu boyaların hafif belirsizliği, inceliği beni büyüler. Bunda bir çelişki görmüyorum. Zira zamanı hassas kılmanın ve onu akan ırmağa indirgememenin pek çok yolu vardır: ona kalınlığını vermek ya da anın geçiciliğini yakalayabilmek. Uçuculuk ve ebediyetin birbiriyle yeniden birleşmesi, geçen zamanın ve geçmeyen zamanın aslında tek şey olması mümkündür.

Proust gece, kapalı bir odada yazardı. Gece, belleği sonsuz hale getirecek denli genleştirir.

43

Kimin Adımlarına Dönmek?

Ekim 1949: Nice, Masséna Lisesi. İlk görevim. Lisenin karşısında, Paillon'u, o görünmez ırmağı kapatan ağaçlı meydan boyunca uzanan pazar yeri. Oradan meyveler, zeytinler alıyorum. Öte yanında, eski Nice ve dar sokaklarının karmaşası. Ufacık bir restoranda öğle yemeği yiyorum. *Aïoli** yediğimde öğleden sonraki dersimde hissediliyor, özellikle de felsefeyle alakası olmayan "alt teğmenler"** tarafından.

Mayıs 2005: eski ağaçlı meydanı bir park yeri kaplamış. Oraya arabamı park ediyorum. Sürpriz! Kendimi hemencecik lisenin karşısında buluyorum. Arka bahçeye göz atma isteği geliyor. Orada iki güzel sene geçirmişim. Öğrencilerim benden yalnızca birkaç yaş gençti. Hareketliydiler, pek de çalışkan değildiler, denizi severlerdi, aralarından bazıları Vespalarıyla gezerlerdi.

---

* Provence bölgesine özgü sarımsaklı ve mayonezli sos. (ç.n.)

** Fransızca'da *cyrard* sözcüğü "alt teğmen" anlamı taşıdığı gibi Saint-Cyr Uzman Askeri Lisesi öğrencileri ve mezunları için de kullanılır. (ç.n.)

Girişteki görevliden -artık kapıcı denmiyor- giriş izni istiyorum: "Epey zaman önce burada ders veriyordum", vs. Yanıt olumsuz: "Kuruma giriş tüm yabancılara kapalı." Israr ediyorum. "Bakanlığın emri." Görevliden neredeyse lise müdürünü bilgilendirmesini isteyeceğim: "Mösyö Taillefer beni iyi tanır", ardından en az on beş müdür geçmiş olması gerektiğini unutarak.

Zamanı böylesine bilmezden gelmek inanılır gibi değil. İşte birden geçmişimden fırlatıldım, şimdiye yeniden gönderildim. Yalnızca "kurum"a değil, yaşamımın bir kesitine de yabancı ilan edildim. Kapı kapalı, giriş yasak.

Yine de vazgeçmiyorum. İlk günlerimi geçirdiğim konukevinin tabelasını arıyorum: Lise Konukevi. Yalnızca ağaçlı meydanı geçmem gerek. İz yok. Eski Nice'e doğru birkaç adım gidiyorum. Turistleri kandırmak için her sokakta peş peşe butikler, katedralin önünde büyük bahçeli kafeler, Almanlar, Hollandalılar... Nice'liler nereye gitmiş?

Nerede olduğumu bilmiyorum.

Kentin her yanında çalışma var, arabayla I. Albert bahçelerine ulaşmak istiyorum, limana giden bir sokakta kendimi buluyorum. Oradan, Korsika'da lise bitirme sınavını gerçekleştirmek için Bastia'ya hareket etmiştim. Jüri başkanı sistemli biçimde notları açıklıyordu. Tüm adaylar geçerdi. Korsika... Orada

şansım yaver gitmemişti: beklediğim kadın buluşmaya gelmemişti.

Yine de buraya, hatıralar peşinden belirsizce sürüklenmeye gelmedim. Ayrıca aradığım şey hatıralar değil, onlar zaten bende. Öyleyse ne? Belleğimi ve gördüklerimi inatla birbirine denk düşürmeye çabalıyorum diyebiliriz. Boş, absürt bir çaba; biliyorum ama böyle.

Yoğun otomobil trafiği. Daniel P.'nin kendisine miras kalan ve bize emanet ettiği evinin olduğu köye ulaşıyoruz sonunda. Turistlerin fazla uğramadığı bir köy bu, özel bir çekiciliği yok. Köyü tanımadığım için öncesi ile sonrasını kıyaslayacak durumda değilim. Burada hızla alışkanlıklarıma geri dönüyorum: gazete ve sigara alışverişi, merkez sokağın başındaki kahvehane... Burada köyün sakinleri etrafımı sarıyorlar, aralarında konuşuyor, şakalaşıyorlar, hepsi birbirini tanır gibi.

İlk geceler uykusuzluk çekiyorum -evin sırtını dayadığı kilisenin çanı her saat başı iki defa çalıyor ve ayrıca her yarım saatte bir defa daha- sorgulamam bir takıntı gibi tekrar beni ele geçiriyor. Kendi kendimi tekrar ediyorum: 1949 ve bugün arasında akan elli altı sene. Elli altı, bir yarım yüzyıl. Böyle hesaplıyorum. Tuhaf biçimde ebeveynlerimi düşünüyorum, doğum tarihleri: 1892 ve 1895. Onların doğum tarihlerini, benimkini değil. Kuşkusuz 1895 ve 1945 arasında dünya, Fransa değişti. Yine de annemin bir

defa bile çocukluğundan ve gençliğinden tanıdığı yerlere geri dönüp artık eskisi gibi olmadıklarına hayret ettiğini ya da bundan şikâyet ettiğini duyduğumu hatırlamıyorum. Elbette son kırk yılda değişim hızlandı: denetimsiz kentleşme, mimari endişeler duymayan müteahhitlerin istilası, ticaret uygarlığının zaferi. Liste uzun, aynı nakarat.

Öyle, ama yine de...Neden bu tespitin karşısında, *şekli-bozulmuş* sözcükleri tekrar tekrar aklıma geliyor? Tıpkı şarapnellerle parçalanmış bir yüz gibi bu sakatlanan, bozulan şekil hangisi?

Hangi zamandayım? 1950'nin ve 2005'in zamanı yalnızca birbiriyle çatışmıyor, içimde birbirlerini yaralıyorlar. Ve hangi mekân? Kentlerin, köylerin isimleri aynı kaldı: Nice, Cagnes, Vence, Antibes, Saint-Paul... Bugün olduğum yaşlı adam, bir zamanlar olduğum genç adam değil -bu kesin mi?- ama aynı ismi taşıyorlar; muhafaza edilen bir kimliğin kırılgan damgası...

Attığım adımları kovalama isteğine uymanın kötü bir fikir olduğunu sezmem gerekirdi. Kimin attığı adımlara geri dönmek?

Nostalji hissetmiyorum, nostalji sevecen olabilir; melankoli de değil, o da yumuşak olabilir. Hayır, bu, daha fazla rahatsızlık veren, ele geçirmeyi başaramadığım bir şey. Yaşamın dönemleri, düşlerde olduğu gibi, iç içe geçmektense çözümsüz kalan bir çatışmada çarpıştığı zaman analizde gördüğümüz bir

şeyi anımsatıyor. Yalnız yaşamın dönemleri değil, algılar da. Başta kimliğimiz olmak üzere artık hiçbir şeyin güvence altında olmaması, her şeyin sallantıda olması. Adımlarına geri dönmek diyelim, tamam, ama kimin adımlarına? Gerilemenin huzursuzluğu.

Turist kitlesinde erimeyi reddettiğimden içine girmekten tiksindiğim Saint-Paul-de-Vence'tan birkaç yüz metre sonra, bugün pek de kalabalık olmayan Maeght Vakfı var. Sanat ve (uygarlaşmış) doğanın birbiriyle uzlaştığı; çam ağaçlarıyla, ressam ve heykeltıraşların, oyuncu çocuklar olan Calder ve Miró'nun birbiriyle, şairlerin el yazmalarıyla taşların, -bir yüz görebilmek için üstlerine birkaç hat eklemenin yeteceği- Matisse'in yalın çizimleriyle Giacometti'nin tamamlanması imkânsız olduğundan hep tekrar tekrar ele alınan çizimlerinin birbirine komşuluk ettiği büyülü bir yer. Dünyanın alabileceği tüm biçimlerin burada yan yana geldiğini söyleyebiliriz; her biri kendine özgü, yaratıcı, asla birbirleriyle çelişmeyen...

Bir dostum Giacometti'nin bir heykelinden bahsetmişti. Hatırlamasam da bir keresinde görmüştüm. İsmi *Görünmez Nesne*. Oturur halde, dizlerini kırmış, ufak kafası Antik Mısır'dan geliyormuş gibi görünen -ama gizemini yüzünde taşımayan- uzun boylu ve zayıf bu kadının önünde durakalıyorum. Kolları kavuşmaya ya da elleri birleşmeye hazırlanıyor fakat yine de eller birbirinden uzak kalıyor; aralarında bir

hiçlik, bir boşluk var. Hayır, boşluk değil çünkü kesinlikle bir şey tutuyorlar, izleyenin son derece kıymetli ve kırılgan olduğunu hayal ettiği bir nesne; elinden, neredeyse bir pençeyi andıran bu zayıf parmaklarının arasından kaymasına, düşüp kırılmasına izin vermemeli.

Yalnız görünmez nesneyi, sadece onu görüyorum. Şekilsiz bir nesne bu, şekli bozulamaz.

Ona bir isim vermek, onun asla doyurulamayacak bir arzunun nesnesini temsil ettiğini söylemek istemiyorum; hepimizde bulunan o oyuktan, o yokluktan başka bir şey değil.

Böylece her şey içimde aydınlanıyor. Çağımızın yapıtlarına ev sahipliği yapsa da bir yanıyla zamansız olan bu yer sayesinde, ele geçirmeyi başarmaksızın ellerimin arasında tutmaya çalıştığım şeyin ne pahasına olursa olsun düşmesine izin vermemem gereken kıymetli, kırılgan, görünmez nesnem olduğunu anlıyorum. Ne önümde uzanan manzara ne geçmişim ne şimdim... Yalnız, tuttuğum ve beni tutan ama ele geçirilemez olan bu şey.

Vakfa uğradıktan sonra -belki de ben de görünmez, gizli misafir olarak orada kalmalıydım- Brigitte, Laure ve ben, kayalarla bezeli Loup'nun suyunda yüzmeye gidiyoruz. Hayli görünür bir ırmak, elle tutulabilir kayalar; dalların arasından sızan güneşle ısınıyorum, karşı kıyıda bir tavuskuşu bağırıyor. İyiydim, oradaydım.

Böylece kendi adımlarıma geri dönmeyi, geçmişin izlerini dışarıda boş yere aramayı bıraktım; sanki görünmez nesnemin ebediyen bende kalacağını ve kendimi, onu yitirmeksizin görünür olanın cazibesine kaptırabileceğimi, bugünün canlılığının beni baştan çıkarmasına izin verebileceğimi artık kesin şekilde biliyordum.

Etrafımdakilere, kayalara, ırmağın soğuk suyuna, Giacometti'nin heykeline, sevdiklerime ve kendime, "yarın görüşürüz" dedim.

Yarın, bugün olacak.

44

Gündüz Kabusu

Loiret'ye arkadaşlarımızı görmeye gittik. Geçen yıl, tüm yerleşim yerlerinden uzakta bulunan terk edilmiş bir çiftlik binasını, yaşam dolu bir eve dönüştürmek için satın almışlardı. Kitaplıklardaki kitaplar, oraya buraya saçılmış fotoğraflar, duvarlara asılmış tablolar yaşamdan izlerdi. Yaşamın tek gerçeğinin, bir iyilik olduğunu kendimize söylediğimiz anlar vardır.

Evin yakınında klorlu bir havuzdan çok daha iyisi, önceleri içinde ördeklerin çırpındığını ve bir zamanlar üstünde nilüferlerin dalgalandığını hayal ettiğim bir su havzası vardı; denetim altına alınmış bir bahçeden çok daha iyisi, uçsuz bucaksız çayırlar, gelincikler, çılgınlık haklarını elden bırakmayan uzun otlar, yabani kalmayı tercih etmiş çiçekler, kendi kendine bizim orada ne yaptığımızı soran bir at… Ama biz, biz nedenini biliyoruz.

Pazar günü. Dönüş yolunun trafiğine girmemek için öğle yemeğinden hemen sonra ayrılmaya karar veriyoruz.

Önce toprak yol, sonra buğday tarlaları arasında kıvrılan anayollar. Hafif esinti, güneşli bir mayıs gününün serinliği, doludizgin süzülen birkaç yarı saydam bulut. Işığın vurmasıyla renkleri titreşen buğday başaklarının dalgalanmalarına bakmak için bir anlığına duruyoruz; denizin onsuz bir su birikintisinden farksız olmayacağı devinimini andıran hafif ama daimi bir çalkalanma sanki. Bir kırlangıç sürüsü gökyüzünde eğik bir çizgi çizerek geçiyor. Otoyolun kenarında, bir bayır üstünde hareketsiz oturuyoruz ama karşımızda buğday başakları, üstümüzde kırlangıçlar ve bulutlar bize hareket ettiklerini, hareketli olduklarını, yaşamla dolu olduklarını bize bildiriyorlar.

Biraz sonra Paris'e giden otobana girmemiz gerek. Çok sayıda araç ve pazar günü trafiğe çıkma yasağına meydan okuyan kamyonlar var. Sürücü gergin ama öyle böyle "tekerlek dönüyor" neticede. Ardından gittikçe daha da zor "tekerlek dönüyor"; tampon tampona, "Mesafeye dikkat" uyarısı unutulmuş. Gerilim artıyor, artık sabırsızlık ve buz kesmiş bir sinir hâkim. Bu berbat otobandan çıkmak imkânsız. Paris'e yalnız birkaç kilometre uzaktayız ve işte tüm özgürlük umutlarını yıkan o ışıklı tabela: "Porte d'Orléans, bir buçuk saat." Hareketsizliğe mahkûm, çaresiz öfkeleniyorum. Aracın içi bir hapishane hücresi.

Otomobil sözcüğünü nasıl da sevmiştim, sözcüğü ve vaat ettiklerini: istediğim yere, canım istediği gibi gitmek, güzergahımı ve varış yerimi düşünmeksizin hoşuma giden otoyollara girmek, "Rezervasyon yapmış mıydınız" sorusuyla karşılaşmaksızın sevdiğim kadınla bir köy restoranına uğramak, on beş gün önceden oda ayırtmaksızın geceyi otelde geçirmek, bir bölgeyi keşfetmek, bir sınırı aşmak ve yola en sevdiğim çıkıştan, Porte d'Italie'den başlamak. Hareket halindeyim, *oto*mobilim, özgürüm.

Ah evet, ufak 4CV'mi nasıl da severdim. Mısır'da, İskenderiye'den Kahire'ye giden yakıcı çöl otoyolunda bile bana yiğitçe eşlik etti.

Aynı coşturucu özgürlük hissini on yaşında, amcam ilk bisikletimi hediye ettiğinde hissetmiştim: rüzgârı arkama alıp bir kırlangıç gibi süzülür ve rüzgâr tersten esiyorsa kendimi Fransa koşusunda bir atlet gibi hissederek ayakta sürerdim. "Boşa alıp" yokuş aşağı süzülürken sanki kanatlanırdım. Bisiklet, uçuyorum!* Bu bir mucize, yerden ayrılmaksızın uçuyorum.

Hava gibi özgür. Havanın tazeliği, çocukluğun tazeliği; neşeli olmadığı zamanlar bile…

Fakat bugün, bu hareketsiz otobanda sıkışmak Cehennem'in ta kendisi (biraz abartıyorum).

---

* Yazar, Fransızca'da bisiklet ve uçmak sözcüklerinin fonetik benzerliğinden yararlanmış: "Vélo, je vole !" (ç.n.)

Amerika'daki kimi kentlerde artık araç sayısının kent sakinlerinin sayısından fazla olduğunu okumuştum bir yerlerde. İnsanların sonsuza dek felçli, ilerleyemez -bu durumu bazı düşlerden biliriz-, otomobil ismini verdikleri hücrelere kapalı kaldıkları bir dünya hayal ediyorum. İstedikleri kadar bağırsınlar kimse onları kurtaramaz, herkes aynı durumda.

Bazen gündüz kabusları görürüm.

45

Vaftizler

Cumhuriyetçi bir vaftiz olduğunu bilmezdim. Bana -eski Hristiyan temelime- göre vaftiz çocuğu ilk günahtan arındırması beklenen bir kutsamaydı; sonrasında çocuk başka, kendine ait günahlar işlemeye bırakılacaktı. Kendi meselesi: Ne kötü! (Bugünkü fikrimse: Ne iyi!) Ve sonra günah çıkarma kabininin yarı karanlığında, onları ayıran küçük parmaklıkların ardında güçlükle görünen rahibe, tercihen ufak tefek hatalarını itiraf edebilecek ve ertesi gün kutsal ekmeğini alabilecektir. Bu, onu arındıracak yeni bir vaftiz gibidir.

Hayli uzak çocukluk günlerinden bu yana, sayısız suçun sorumlusu olan saf ve saf olmayan arasındaki karşıtlıktan şüphe etmeyi öğrendim

Randevu, 11. Bölge Belediyesinde Laure ve Thomas'nın evlendiği aynı salonda. Belediye başkan vekili, bugün vaftiz babası ve annesi, ebeveynleri ve büyükbaba ile büyükannelerinin huzurunda, şu an on beş aylık olan -yaş hesabı henüz

adaylarla yapılamayan- küçük Alice'in cumhuriyetçi vaftizini kutlayacak.

Neşeli bir atmosfer. Alice, vaftizine kayıtsız, büyük salonun dore sandalyeleri arasında koştururken başkan vekiliyse vaftiz babası ve annesine gülümseyerek ödevlerini ve sorumluluklarını sıralıyor. Eğer ebeveynler "hazır bulunamazlarsa" -nefis bir hüsnütabir- diğer ödevlerinin yanı sıra çocuğu "akıl mezhebine" uygun olarak yetiştirme ödevi de onlarla düşecek. Yaşasın Cumhuriyet!

Pek az törensel olan bu törenden sonra, güzel Belleville Parkı'nın çimenliğinde piknik yapıyoruz. Londra'daki Hyde Park gibi güneşin altında ısınmak ya da taptaze yağmur damlalarına teveccühle kucak açmak için yere uzanmaya izin verilen, Paris'in nadir park ve bahçelerinden biri.

Çocuklar futbolda kendilerini deniyor. Topları bir şampanya şişesini devirdiğinde ya da çikolatalı eklerleri ezdiğinde gelip özür diliyorlar. Her birinin kendi oyunu, kendi partisi.

Oldukça küçük bir oğlan çocuğu Alice'e yaklaşıyor ve onu öpüyor. Şaşıran ama dehşete kapılmayan Alice gülüyor. Aşkın vaftizi?

Güzel bir gün oldu, rüya gibiydi dediğimiz günlerden biri…

Ve yaşasın akıl dışı!

46

Düş Kırıklığı, İhanet

Pierre düş kırıklığına alışkın. Şu ya da bu film, kitap, patlama onu düş kırıklığına uğratmaya yetiyor. Ve yeni döndüğü o Tunus seyahati. Bu durum bugün başlamadı. İlk seansları sırasında benimle bir düş kırıklığını paylaştığını hatırlıyorum. Önceki akşam arkadaşlarında yemek yemişti: muazzam bir yemek, eğlenceli ve canlı bir akşam, davetliler arasındaki baştan çıkarıcı genç kadın. Yine de düş kırıklığına uğramış halde ayrılmıştı. "Peki ne bekliyordunuz? -Belirli bir şey değil."

Kendime şu soruyu soruyordum: Düş kırıklığının her zaman beklentiyle ilişkili olduğu doğru mudur? Tutulmayan bir sözle? Ancak geç de olsa -ruhumuz uygun yanıtı bulmak için neden çoğunlukla bir merdivene ihtiyaç duyar?- şunu düşündüm: "Fakat bunu bana, tam da divana uzandığı anda söylüyor. Analizinin ister istemez umut ettiği gibi olmayacağını seziyor. Düş kırıklığını öngörüyor."

Aşklar, arkadaşlıklar en nihayetinde düş kırıcı. Düş kırıcı başarılar. Yalnız onlar da değil! Daha da

kötüsü, kendi kendimi düş kırıklığına uğratırım: Bundan iyisini beceremezdim zaten. Bu, idealime sert bir darbe vurur.

Arzularımızdan hiçbiri karşılanmaz. Fakat halen olmayı sürdürdüğümüz çocuk doyumsuzdur.

İngiliz dilinde to deceive "aldatma", "hataya sevk etme" anlamları taşır.

Düş kırıklığı yaşadığından şikayetçi olanlar bu yüzden ihanete uğramış hissederler. Ve ihanetlerin ilki -çok uzakta aramaya gerek yok- bir başkasını seven ya da bakışı başka yere yönelmiş olan annenin ihanetidir.

Pierre işte bu ihaneti atlatamıyor. Teselli ya da teskin edilmek istemiyor artık. O, seçilmiş biricik varlık olmaktan asla feragat etmeyecek olan doyumsuz çocuk. Düş kırıklığına yazgılı. Asla sahip olmadığı o şeyi kaybettiğine ikna olmuş. Büyünün etkisinden arınmış olan o, büyüyü tanımıştı, sanki dünyanın ninnisiyle sallanmıştı beşikte.

Bazen, yalnızca düşlerde, Pierre imkânsız olana kavuşmayı başarıyor. Benzersiz bir mutluluk yaşıyor o zaman. Gerçekliğin böylesine düş kırıcı olabileceğini kabul etmekte zorlanıyor. Feragat etmeyi reddediyor. Belli ki dünyanın düzeni bozuk.

47

İmalat

"Ne yapıyorsun?"* ve türevleri: "Yine ne yapıyorsun?", "Bu kadar süre ne yapıyor olabilirsin?" Bunlar erkeklerin eşlerine banyoda uzun vakit geçirdikleri ya da evde "oyalandıkları" zaman, beklenenden daha geç eve döndükleri ya da kendilerini beklettikleri zaman, kafalarında, kalplerinde ya da düşlerinde başkasının erişemeyeceği bir şeyler ürettikleri zaman sordukları sorulardır. Yanıt, tabii bir yanıt verilirse çoğunlukla kaçamaklı olur ya da açıkça tedirginlik taşır: "Sen beni mi gözetliyorsun?"

Paul'ün eşinin analizden eve döndüğünde aşırı derecede neşeli olduğu da gözlerinin ağlamaktan şişip yaşlarla ağırlaştığı zamanlar da olurdu. Eşi ona

---

* "Qu'est-ce que tu fabriques?" sorusunda "yapmak" sözcüğüyle karşıladığımız *fabriquer* fiili ilk anlamıyla "üretmek" ve "imal etmek" anlamına gelmektedir. Bu soru ve diğer türevleri günlük dilde "Neyin peşindesin?" "Ne uyduruyorsun?" gibi anlamlar da taşır. Bölümün Fransızca başlığı olan *La fabrique* (imalat ya da imalathane/fabrika) bu fiille aynı köktendir. Türkçe'de tüm anlamlarını karşılayacak bir sözcük olmadığından bölüm boyunca "yapmak", "üretmek" ve "imal etmek" olarak karşılanacaktır. (ç.n.)

şu sözleri söylediği günden sonra Paul soru sormaktan vazgeçti: "Lütfen, benim analizime karışma. Bu, benim ve analistimin meselesi." Bu yanıt, Paul'ün dışlanmış hissetmesine -ki dışlanmıştı da-, endişeyle ve asla giderilemeyecek bir merakla kendine şunu sormasına sebep oldu: "Fakat bu ikisi orada, birlikte ne yapıyorlar?"

*

"Bu nasıl imal edilir?" Melanie Klein'ın oğlu Eric'e işkence eden soru buydu. Bu soru tüm çocuklara işkence etse de Eric durmaksızın başka biçimlerde formülleştiriyordu onu: *Wie wird ein Mensch?** "Bir insan nasıl meydana gelir, nasıl yapılır?" Anlarız ki hiçbir yanıt onu tatmin etmeye yetmez; ne annesinin (kendi sözleriyle söylersek) "bilimsel bir zeminde" verdiği yanıt ne dadısınınki (leylekler) ne de ağabeyininki (İnsanı yapan Tanrı'dır).

Beni nasıl imal ettiniz? Kendini imal edilmiş bir nesneye indirgemek, bir sperm ve bir yumurtanın şans eseri karşılaşmasının ürünü olduğunu kabul etmek pek de hoş bir temsil değil. İki arzunun kavuşması sayesinde dünyaya gelmiş bir aşk çocuğu olmayı tercih ederdik (Françoise Dolto küçük hastalarını buna ikna etmek için çabalar.)

* Alm. "Bir insan nasıl olur?" (ç.n.)

Bana "arzu edilmiş bir çocuk olduğumu biliyorum" diyen adamdan daha önce bahsetmiş olmalıyım. Onun için bu, ebeveyninin bir çocuk sahibi olmayı diledikleri anlamına gelmiyordu; "*Ben*, onların arzu nesnesiydim" anlamına geliyordu.

Böylesi bir yanılsamaya imrenebilirdim. Fakat bu adam mutsuzdu, ne olursa olsun hiçbir şey yaratmak elinden gelmiyordu. Annesinin rahmine düştüğünden beri ya da belki daha da öncesinde arzulanan çocuk yeri ona asla tahsis edilmemişti. İşte kendine şu soruyu sormaması gereken biri: "Burada ne yapıyorum?"

Bana hiçbir zaman söylememiş olsa da gizliden gizliye kendi kendine gebe kalmayı, kendisini döllemeyi düşlediğini düşündüm: onun gibi çocuk sahibi olmayan biri için sonsuza dek tek çocuk kalabilmesinin ve daha da iyisi, kendi arzusundan meydana geldiğine göre doğmuş olduğu için kimseye borçlu hissetmemenin bir yolu.

Yakın zaman önce kendine *Fikirlerin İmalatı* ismini veren Lyonlu genç bir derneğin konuğu oldum. Amacı, çeşitli alanlardan konuklarını -yazarlar, sosyologlar, filozoflar, psikanalistler- geçtikleri yolları anlatmaya, düşündükleri gibi düşünmeye nasıl ulaştıklarını göstermeye davet etmekti.

"Fikirlerin İmalatı", bu sözcükleri olumlu bir şekilde ağırlamakta zorlanıyordum. "İmalat"a, dahası "imalathane"ye aşağılayıcı bir anlam veriyordum. Bir kitap okurken sıklıkla okumama ara verip ken-

dime şunu söylüyordum: İyi bağlanmış (iplikleri hissediyorum), oldukça iyi yazılmış (yöntemin uygulamasını sezebiliyorum), hikâye sağlam duruyor (belki de aşırı sağlam, hiçbir şey sallantıda değil) ama imal edilmiş. Kesin olarak ne olduğunu bilemesem de güçlü bir izlenim bu. Onu şöyle anlıyorum: belki de hiçbir içsel zorunluluğa karşılık vermeyen bir kitap, yazarının nereye gittiğini ve okuyucusunu nereye götürmek istediğini iyi bildiği bir kitap. Ondan yola çıkarak kendi hikayemizi uydurmak üzere bizi özgür bırakmayacak bir kitap. Pascal Quignard'ın sadık kalmayı istediğim şu sözleri geldi aklıma: "Yazıyorum çünkü bilmediğim bir şeyler söylemeye ihtiyacım var."

Kesinlikle hayır, bir kitap imal edilmez, yazılır: çevresindeki görünmez duvarları ve nesneleri yoklayarak giden bir kör gibi ilerler. Bir yazardan deli olmasını değil, sadece pusulayı şaşırmış olmasını talep ederiz. Bizi, en azından bir süreliğine ileri görüşlü hale getirsin diye bir körle karşılaşmayı umarız.

Böylece şu kesin yargıya varıyorum: "Kesinlikle, bir kitap imal edilmez." Bir tesadüf sayesinde Claude Simon'un yapıtlarına ayrılmış *Pléiade* cildi elime geçti. Kitabı açtım ve yazarın Nobel Edebiyat ödülünü alırken dile getirdiği "Stockholm Söylevi"ni okumaya koyuldum.

Romanları, aralarında bilhassa sözünü esirgememesiyle tanınmış olan Angelo Rinaldi'nin de bulun-

duğu pek çok eleştirmen tarafından imal edilmiş olmakla yargılanmış ve değersizleştirilmişlerdi: "Sıkıcı, zahmetli ve yapaylar, tek kelimeyle söylemek gerekirse imal edilmişler". Claude Simon, "imal edilmiş" lafının, lekeleyici bir kınamaya eşdeğer olan bu sözcüklerin savunusunu yapar. Dahası onu, tüm asaletini iade edecek biçimde kullanır. İmal etmenin zanaatkarın işi olduğunu ve bazen söz konusu bir çatı işçisi ya da marangoz olduğunda veya bir köprü ya da gemi inşa eden bir mühendis yahut hasat yapan çiftçi veyahut bir dörtlü besteleyen sanatçı olduğunda... sabır isteyen, zorlu, gerçekten de zahmetli ve riskli bir işe karşılık geldiğini bize hatırlatır.

İmal etmeye aşağılayıcı bir anlam vermekten vazgeçtim.

Çalışmasından bahsederken Claude Simon'a kulak veriyorum: Yazar, kâğıt üzerine bir sözcük çiziktirmeye başlar başlamaz [henüz bilgisayarın kalemi mezara gömmediği zamanlar] harikulade bir bütüne dokunur." Ve her sözcüğünün altı çizilesi şu satırlarla devam eder: "Yazar, [yazarı] düşünen ve konuşan bir varlık olarak kuran ve içinde bize halihazırda sayısız anlam aktarımı ve iletimi sunulmuş olan dilde, o dilin bilgeliği ve mantığı dahilinde, [yazarın] kendisini duyarlı bir varlık olarak kuran ve kendi içinde görünürde "ayrık" bulunan bu "sayısız" "tabloyu" birbiriyle çağrışıma sokan mekanizmaları... saptamaya çalışır."

Jean-Claude Rolland da *Avant d'être celui qui parle* (Konuşan Biri Olmadan Önce) başlıklı kitabında farklı şey söylemiyor. Sayısız tablo, çağrışımları, anlam aktarımları, dilin şüphe götürmez kaynakları, bilgeliği ve deliliği içinde, duyarlı varlığın konuşan özneye dönüşümü... Yazma çalışması ve analiz çalışması nasıl da yakın görünür bize!

Analitik tedavi bir imalattır ancak yalnızca hikayelerin imalatı değil; analitik durum yapaydır, başka hiçbir şeye benzemez; doğal yanı yoktur, tıpkı tüm sanatlar gibi; asla bir sanatçı olamayan analist -en başarılı analiz bile asla bir yapıt olamayacaktır- alet takımını seferber ederek dirençli bir madde üzerinde çalışan zanaatkardır. İç huzur nedir bilmemesi ve ahenge güven duymaması yeğdir.

*

"Fikirlerin İmalatı" başlığına dönüyorum. Tıpkı imalat sözcüğü için olduğu gibi, olumlu anlamını algılamadan önce "fikirler" sözcüğünü de belirli bir tereddütle karşılıyorum. Bir düşünce, fikirlerden yola çıkarak mı doğar, gelişir ve biçim alır?* Bizim içimizde düşünüyor -imgelemde, düşte, tüm dönüşümlerin meskeni olan bu gece laboratuvarında ya da dahası görünür kılan bu saçılmış sezgiler vasıtasıyla. Düşünüyor, "düşünüyorum"u önceler. Kabul etmem

* *Pensée* (düşünce), *idée* (fikir, idea). (ç.n.)

gerekir ki, yeterince gerekçelendirilmemiş bir şekilde, "fikir" sözcüğünü soyut, cansız, etten kemikten olmayan, tutarlılığı bulunmayan bir şeylerle ilişkilendiriyordum; fikri, aklın saf bir ürünü olarak ele alıyordum. Freud'un bir sürü fikri olduğunu söyleyebilir miyiz? Ya da Lacan'ın şu aklı başında, harikulade formülü: "Çılgınca düşünüyorum"? Çılgınca, tıpkı aşık olduğumuzda yaşadığımız gibi. Kendini kaybetme pahasına ileri atılan, kendi düşüncemizin dar sınırlarını genişleten maceracı bir düşünce böyledir işte. Evet, "fikirlerle dolup taşmalarıyla" övünenlere karşı ihtiyatlı olmalıyız: çoğunlukla teslim alınan fikirlerle ya da doğduğu gibi ölen, nadiren yaratıcı olan fikirlerle. Ya da düşüncenin devinimini tıkayan, kendimizle çelişme hakkından bizi mahrum eden sabit fikirlerle.

Einfall, hiçbir çevirmenin karşılık bulmayı başaramadığı Freudyen bir sözcük. "Gelen fikir", "aklından geçen fikir" (kimi zaman öyle hızlı geçer ki onu yakalamaya zaman bulamayız) ya da daha yeni ve *Einfall*'ın anlamına daha yakın görünen "çakan fikir" önerisi: apansız meydana gelen, gökten düşen. Ama nihayetinde hâlâ fikir! Yine de *Einfall* günışığına çıkan bir anı parçacığı, kendini dayatan bir imge, başka bir duyumla beraber tınlayan bir duyum, neden bellekte iz bıraktığını anlayamadığımız ufacık bir iz olabilir. *Einfall* vakitsizdir, edimsel ve edimsel olmayandır; söylemin denetimsiz, kontrolsüz, çağrışımsal

olmak istediği durumlarda bile söylemde meydana gelen bir kırık olabilir yalnızca. Aynı düşte olduğu gibi, "çağrışımlar" onun peşi sıra gelir.

Analist "çağrışım yapın" diye buyurabilir. Beklenmeyeni, hastalarıyla ya da kendisiyle buluşmaya gelmeye zorlayamaz -üstüne üstlük onu ağırlamaya hazır olmalıdır.

48

"Bu Bilmem Ne"

Jean-Michel Delacomptée'nin Bossuet'yi odağına aldığı *Langue morte* (Ölü Dil) başlıklı güzel kitabını okurken *Oraisons funèbres*'in (Cenaze Duaları) dik başlı vaizinin beni etkisi altına alan tuhaf çekimini hatırladım. Evet, on iki, on üç yaşlarında bir oğlan çocuğu için oldukça tuhaf bir çekimdi bu. Nereden geliyordu? Babamın birkaç sene önceki ölümünden, ondan hemen önce büyükanne ve büyükbabamın ölümleri ve hâlâ unutamıyorum, beni kaybolduğuna, şüphesiz ormanın bir yerlerinde yolunu şaşırdığına, şansım yaver giderse bana geri geleceğine ve eski neşeli zamanlarımıza kavuşacağımıza inandırdıkları için boş yere arayıp durduğum ve beni uzun zaman boyunca rahatsız etmeye devam eden köpeğim Blackie'nin ölümü. Hiç kuşkusuz yıllar yılı birbirini kovalayan bu ölümler, henüz bir çocuk olan beni, bu korkutucu ölüm imgesiyle içli dışlı hale getirmişti. Hatta belki de seviyordum bu imgeyi.

O dönemde çocuklara, yasın işareti olan siyah kıyafetler giymeleri ve sol üst koluna bant takmaları

dayatılırdı. Bantlardan birini daha henüz çıkarmışken yenisini takmak zorunda kalıyordum. Ölüme kayıtsız kalmak söz konusu olamazdı... Henüz yaşamın kendilerini terk etmediği başkalarının da pek yakında yaşayacağım kayıplarına mı hazırlamak istiyorlardı beni? Ve kendi kaybıma mı? Kendi kendime bir sır uydurduğumu hatırlıyorum: ölüm, bana doğum günümde sürpriz yapacak. Ne zaman? Bilmiyordum ama doğum günümde olacaktı. Beni, doğum ve ölümü birbiriyle karıştırmaya, deyim yerindeyse evlendirmeye iten ilginç bir kanı.

Ve işte Bossuet okuyor; annem ve ağabeyimin beni duymayacaklarından emin olduktan sonra *Oraisons funèbres*'in bütün pasajlarını yüksek sesle tekrar ederek yürekten öğreniyorum. Bugün onları *Pléiade*'ın eski bir cildinde, aldığım ilk ciltlerinden birinde yeniden buluyorum. Sanki "yürekten öğrendiklerim" bunca yıl sonra da beni terk etmemiş gibi, tekrar okumaya ihtiyaç duymuyorum neredeyse.

"Yerin büyükleriyle birlikte, Eyüp'ün dediği gibi yıkıma uğramış bu krallar ve prenslerle birlikte ve yanına yakıştırmaya çekineceklerimizin arasında tozlar içinde uyumak için bu karanlık mekânlara, bu yeraltı ikametlerine inecek. Saflar ne kadar sıkıysa doldurur ölüm bu yerleri o kadar hızla! Fakat imgelemimiz bizi aldatır yine. Ölüm bir yer kaplamamıza yetecek kadar vücut bırakmaz bizde; orada görebileceğimiz bir şekle bürünmüş tek şey mezarlardan

ibarettir. Etimiz hızla tabiat değiştirir. Bedenimiz başka bir isim alır; Tertullianus der ki, halen bir tür insan biçimi ihtiva ettiğinden kadavra ismi bile dayanamaz pek uzun süre: bir bilmem neye dönüşür, artık hiçbir dilde ismi bulunmayan" ("İngiltereli Henriett'in Cenaze Duası").

Hem yaklaşan hem de tüm dilleri ürküten, "hiçbir dilde ismi bulmayan bu bilmem ne". Ölümün önünü almak için mi yazıyordum? Fakat boşuna, biliyorum. Çünkü sözcüklerimin her biri, cümlelerimin her biri, Bossuet'nin yükseklerden seslenerek toz varlıklarına dönüşeceklerini ilan ettiği Büyüklerin takındıkları mücevherler gibi, evet, itinayla seçilen bu sözcükler, iyi yapılandırılmış bu cümleler, ölümlü varlıklar olma koşulumuzun değil -bundan zaten payımızı aldık- ama "ölüm-için-varlık" olma koşulumuzun üstünü örten donuk birer perdeden ibaretler.

Felsefe dersinde öğrencisi olduğum zamanlarda Sartre'ı, Heidegger'in bu tespitini yeniden ele alırken dinlemiştim. Yıl 1941, biz Fransa'da hâlâ savaşın felaketlerinden az çok uzak olduğumuz yanılsamasındaydık, yine de savaş bizi her yandan kuşatmıştı. Ve Sartre, inanılmaz bir enerjiyle dolu, yorulmak bilmez bu küçük adam, bu "yaşam-için-varlık" bize "ölüm-için-varlık"tan söz ediyordu. Büyük bir şaşkınlık içindeydim, ta ki bunda bir çelişki bulunmadığını anlayana dek: Ölümün bizdeki silinmez damgası, sadece sonluluğunun bilincinde olanları

yaşama tutkulu varlıklar haline getirebilirdi. *Varlık ve Hiçlik*'e göre "faydasız tutku". Faydasız olduğu kesin ama yine de tutku. Hem faydasız hem de aşk gibi, edebiyat gibi, günün ve gecenin ışığı gibi, bizi duvarların ötesine taşıyan tüm şeyler gibi mutlak surette zorunlu.

Kendimi ölüm-için-varlık olarak tanıma imkânı, melankolik bir çöküş yaşamaktansa bana neredeyse bir coşkunluk hissi vermişti ve aynı Sartre gibi benim de Heidegger'in düşüncesine sadık kalıp kalmamak pek umurumda değildi. Bu ölüm-için-varlığı, beni diğer ölümlüler topluluğundan ayırt edecek bir arma, bir totem, bir seçilmişlik işaretine dönüştürmeme ramak kalmıştı.

49

Alice ve Norbert

Bu gecenin düşünden geriye iki karşıt imge kaldı. Küçük Alice'in imgesi. İlk sözcüklerini telaffuz ediyor -gerçekteyse buna daha çok var- ve hitap ettiği kişi benim.

Diğer imgeyse Norbert'inki. İki gün içinde öleceğini biliyor ve bu iki günü benim yoldaşlığımla geçirmek istiyor. Arabamı yıkatmamı istiyor benden.

Tüm kirlerden, tüm hatalardan yıkanan araba. Hastanede kendi kendine ölürken ona yeterince yakın olamadığım için kendime yönelttiğim *öz*sitemlerden arınmış, kusursuz araba.

Norbert, onunla muhabbet etmek, birlikte başkalarına ve kendimize gülmek, tartışmak... Hayır, hepsi geride kaldı. Onu sıklıkla düşümde görüyorum; iletişimimizin devam ettiğini ona ve kendime kanıtlamanın bir yolu...

Alice, dilin doğuşu. Benimle konuşuyor. Bu kitabı ona adıyor ve ona yazıyorum.

Aynı 2002'de yayınlanan Günlerin Kıyısında *gibi bu kitap da çıkış noktasını, zaman zaman günün olaylarını veyahut gecenin olayları olan düşleri not düştüğüm "Özel Defterler"imden aldı.*

Olay: meydana gelen, gerçekleşen, hiç yoktan başınıza gelen ya da sizi sarsan, öngörülemez olan.

Charlotte Beradt'ın "Ne düşleyebilirlerdi?" başlıklı bölümde göndermede bulunduğum kitabı, 2002 yılında François Gantheret'nin son sözüyle Payot Yayınlarından çıktı. Kitaptan kimi kesitler 1986'da Nouvelle Revue de psychanalyse'*in "Nefretin Aşkı" başlıklı 33. numarasında yayınlanmıştı.*

Jean Cayrol'un metni "Toplama Kampı Düşleri" Eylül 1948'de Les Temps modernes'*de yayınlandı. Bildiğim kadarıyla ne* Œuvre lazaréenne'*de (ed. Seuil, 2007) ne de yazarın öteki yapıtlarında yer almıyorlar.*

"Kimin Adımlarına Dönmek?" başlıklı fragman daha önce Penser/Rêver *(Éditions de l'Olivier) dergisinde yayınlandı.*

GECELERİN KIYISINDA

J.B. PONTALIS

Kimileri, analizleri böylesine uzun sürdüğü, bitmek bilmediği için rahatsızlık duyarlar. Kimileriyse sonu olmamasını, daha fazla ve daha uzun sürmesini isterler: sanki analiz, sonların sonu olan ölümden kaçınmalarını mümkün kılabilirmiş gibi.

İlk gruptakilerin beklediği nedir? Onları katil olmaktan kurtaracak, analistlerinin kendiliğinden ölmesi mi? Her şey hesaba katıldığında en iyisi, onu yormak ya da sıkıntıdan öldürmektir. Ancak formüle edilmemiş dilek, şüphesiz şudur: aynı anda, birlikte ölmenin bir yolunu bulmak, biri koltuğunda ötekiyse divanda.

J.B. PONTALIS

ISBN 978-605-9911-90-0
9 786059 911900

BAĞLAM